

XIV. SZÁZADBELI PAPIROS-OKLEVELEINK VÍZJEGYEI.

SZŐNYI I. LÁSZLÓTÓL.

(Második közlemény, 17 táblával.)

Állításainkat igazolja hazánknak az olasz városokkal való kereskedelmi összeköttetése is a XIV. században. Az Anjouk alatt hazánk politikailag szoros kapcsolatba jutott Olaszországgal. Ezen szoros politikai viszonyt a kereskedelmi élénkebb forgalom követte.

Ha ezen korból származó oklevélanyagunkat figyelemmel kísérfjük, lépten-nyomon akadunk oly adatokra, melyek az olasz városokkal folytatott élénk kereskedelemre engednek következtetni.

Az olasz városok közt különösen a Középtenger és Közép-Európa kereskedelmét kezében tartó Velenczét és Genuát kell kiemel-nünk mint olyanokat, melyeket hazánk kereskedői sűrűn látogattak s melyeknek kereskedői tömegesen keresték fel hazánk piaczeit.

A magyar velencei összeköttetésre nézve már Róbert Károly intézkedik 1318-ban.¹ Nagy Lajos alatt a forgalom élénkségéről tanuskodik azon oklevél, mely kiváltsággal látja el a velencei és genuai kereskedőket, de viszont megkivánja, hogy a magyar király ott megforduló alattvalói is védelemben és támogatásban részesül-jenek.²

Nagy Lajos gondoskodott róla, hogy a hazánk és Velence között fennálló surlódások folytán Olaszországgal való kereskedel-münk hátrányt ne szenvedjen. Ezen czélból a városokat látta el kiváltságokkal s ezek révén történt az olaszországi kereskedelem lebonyolítása.³ Ezen városok között, melyeket okleveleink gyakran

¹ Lásd: *Wenzel*. Magyar tört. tár II. 183. l.

² Lásd: *Wenzel*. Anjoukori dipl. eml. II. 501. l., III. 131. l.

³ Lásd: *Fejér*, Codex dipl. IX. 3., 31., 661. és 685. l.

említenek, mint kereskedőink végpontját, főszerepet játszott Zára. Az 1370-iki oklevélből megtudjuk, hogy a szebeni és brassói kereskedők már régebben szállították Dalmácia felé Záraig áruikat s onnan tengerentúli és más idegen árukat hoztak vissza az országba s hogy a királytól Magyarország egész területére szóló kereskedelmi szabadságot nyertek.¹ A szebeni és brassói kereskedőkön kívül igen sűrűn fordultak meg a tengerparti városokban a pozsonyiak is, kiknek 1365-ben Lajos azt a kiváltságot adta, hogy a déli tengerpartról hozott árukkal Budát kikerülve kereskedhessenek.

Messzire vezetne, ha teljes képet akarnók adni hazánknak Olaszországgal való kereskedelmi viszonyának. A felsorolt néhány adatot is teljesen elegendőnek véljük hazánknak Olaszországgal való élénk kereskedelmi viszonya igazolására.

Az a kérdés merül most már föl, milyen árukat hoztak az olasz és a magyar kereskedők, szerepelt-e ezek közt papiros is?

Okleveleinkben a felsorolt árúk közt a papiros expressis verbis említve nem fordul elő. De teljes biztonsággal következtethetjük, hogy az oklevelekben előforduló »idegen árúk« közt a papiros nem hiányzott. A leginkább fölkeresett helyek, városok: Velence, Genua, Ankona mind centrumai a papirgyártásnak s ez valószínűvé teszi azt, hogy hazánk papiros szükségletének java-résztét olasz városok fedezték. Igaz ugyan, hogy idegen: német, lengyel kereskedők is hoztak az országba papirost, de ebből korántsem szabad német vagy lengyel eredetű papirosra következtetnünk, hanem ez a vízjegyek tanúsága szerint csak azt mutatja, hogy e kereskedők olasz papirossal közvetett kereskedést űztek.

Kisérjük tovább vándorútján a papirost, míg belkereskedelmünk útján rendeltetési helyére, a kancelláriába jut.

A belkereskedelemnek a lebonyolítása vásárokon történt. Legnépesebb vásárai voltak Budának, az ország központjának. Az északi kereskedelmet Kassa, a nyugati Pozsony, a délit és délkeletit Szeben és Brassó tartotta kezében. Ide sereglettek a hazai kereskedőkön kívül a legmesszebb vidékről való kereskedők is, így olaszok, németek, poroszok, lengyelek, csehek, morvák stb.,

¹ Lásd: *Meltzl* Oszkár. Az erdélyi szászok ipara és kereskedelme a XIV. és XV. században. Századok, 1892. 727. old.

mindezek rendezett kereskedelmi utakon közlekedhettek hazánkkal. A mindenféle áruk közt nem jelentéktelen szerepet játszott a papiros, mint az egy XV. századból való számadás-könyvből kitűnik.¹ A kancelláriák papiros szükségleteiket leginkább a vásárokon szerezték be. A kancelláriai tisztviselők egyike az írásanyagáról gondoskodott — a káptalanoknál az olvasó kanonoknak, a lectornak volt ez kötelessége — s rendszeren egy a vásárra induló embert, néha a bírót, a polgármestert bízta meg a bevétellel,² vagy megvárták míg a kereskedők hozzájuk hozzák.³ A papiros beszerzése nem járhatott nagy nehézségekkel, különben érthetetlen volna, hogy miért nem vettek nagyobb mennyiségben egyszerre papirost, hanem apránként, kis összegért.⁴ Ennek a körülménynek tudandó be a vízjegyeknek gyakori s rövid időközökben való változása. Alig találunk vízjegyet, mely egy kancelláriában hosszabb ideig tartotta volna magát. Az egy és ugyanazon helyen és időben kiállított oklevél eltérő vízjegyeiből⁵ következtethetjük, hogy a kancelláriák papirkészlete több gyárból ered s valószínűleg az egyes bevásárlások alkalmával is nem egy, hanem többféle gyárnak a papirosát vették igénybe. A kisebb mennyiségben való vétel más és más kereskedőtől történhetett s így a vásárolt papiros más és más gyárból származhatott. Egyetlenegy kancellária sem

¹ Ingangk vnd aussgangk der Gest fur prespürgk pey des Jorig weinbachtar czeitn. Anno (14)lvij-mo Nicolaus polon dy czeit gegnschreiber. *Ortvay T.*: Pozsony város története II. köt. 2. rész. 437. old.

² Lásd: *Fejérpataky* László Magyarországi városok régi számadáskönyvei 181. oldalon ezt olvassuk:

»Dedimus pro papiro Martino pellifici 28½ den.« Ez alkalommal egy szücsöt bízott meg Bártfa városa 1419-ben a papiros bevételre, vagy pedig önként hozta megvételre.

U. o. »Item Hannus Botner pro papiro fl. 3.« Bártfa 1435. *Ortvay T.*: Geschichte der Stadt Preszburg II. Bd. 3. Abth. 199. old. »1440. Zehrung des Bürgermeisters nach Petronell papier kaufen 3 s.«

U. o. »Item am Sambstag am heiligen Oster Obund hab wir 1 Griesen pappir bezalt den der Richter zu wienn gekauft hat vmb X. sch. wien. den.«

³ *Fejérpataky* u. o. 215. old. Bártfa 1426. »Item unum grezin papiri attulit nobis Lewpoldus de Cracovia pro marca latorum gross minus 2 grossis.«

⁴ U. o. 389. a) old. Bártfa 1438. »Item pro papiro 7 denar«; a 488. b) old. Bártfa 1439. »Item pro papiro 4 den.«

⁵ Lásd Péter erdélyi alvajdának 1364. május 8-án kelt két oklevél vízjegyét, 188. és 197. ábrát.

ragaszkodott egyféle gyárból származó papiroshoz, a véletlen határozta meg, hogy egyik alkalommal ettől, más alkalommal egy másik kereskedőtől vegyenek papirost. Ennek illusztrálására szolgáljanak a következő táblázatok:

Nagy Lajos király alatt a királyi kancellária a következő vízjegyekkel ellátott papirosokat használta:

1. Kereplő két változatban:		
<i>a)</i> kisebb méretben. 1343. V. 9., 1343.	66.	ábra
<i>b)</i> nagyobb méretben. 1361. XI. 29.	67.	»
2. Kézij. 1345., 1347.	107.	»
3. Harang, oldalt álló felakasztó kampókkal. 1350. V. 1.	91.	»
4. Két kör vonallal. A vonal nem terjed túl a körökön. A vonalat a két kör közt egy kis vonal metszi. 1354. I. 25.	4.	»
5. Meghatározhatatlan. 1354. III. 20.	211.	»
6. B betű meghosszabbított szárral. 1358. III. 9.	46.	»
7. Két kör vonallal. A vonal két vége a körökön túlterjed. 1359. XII. 15., 1361. V. 6.	3.	»
8. Két kör vonallal. A vonal egyik vége a körön túlterjed. 1360. II. 2.	2.	»
9. Két kör vonallal. A vonal nem terjed a körökön túl. 1360. II. 26., 1371. III. 5.	1.	»
10. Szarvas agancs. 1360. X. 6., 1366. IV. 22.	148.	»
11. Ökörfej, szarva közt hétlevelű virágvonallal, szájában zsinóron háromszög csüng. 1362. II. 26. ...	134.	»
12. Két kör vonallal, fönt Andrásskeresztrel. 1363.	13.	»
13. Mérleg körben, gömbölyű csészékkal. 1365. I. 27., 1369. III. 23.	83.	»
14. Lóhere duplavonalú szárral. 1366. IX. 1.	190.	»
15. Kör vonallal, fönt Andrásskeresztrel. 1367. V. 22., 1369. III. 27., 1374. I. 4.	9.	»
16. Mérleg háromszögletű csészékkal. 1367. IX. 26. ...	82.	»
17. Szilva. 1370. IV. 7.	194.	»
18. Cseresznye hosszú száron. 1370. XI. 29.	193.	»
19. Kör vonallal, mely a körökön túlterjed, a két végén Andrásskeresztrel. 1370. XII. 28.	11.	»
20. Körte három szárral két változatban:		
<i>a)</i> közepesen hajlított szárral. 1371. IV. 25., 1373. III. 24.	197.	»
<i>b)</i> erősen görbített szárral. 1379.	198.	»
21. Fogó. 1371 körül	71.	»
22. Duplavonalú, egymást keresztező kulcspár felakasztó zsinórral. 1372., 1376. X. 1.	76.	»

23. Nyíl-íjjal, két változatban:
 a) nagyobb méretben. 1373. IV. 6., 1373. VI. 18.,
 1380. XII. 7., 1382. IX. 10. 118. ábra
 b) kisebb méretben. 1375. XI. 13., 1377. II. 12. 116. »
24. Duplavonalú pajzs, kereszttel. 1374. VII. 15. 115. »
25. Egyszarvú fej, sima, hosszú, egyenes szarvval.
 1377. II. 6. 154. »
26. Vadászkürt kisebb méretben. 1377. V. 5., 1377.
 V. 9., 1378. VIII. 24., 1378. XI. 30., 1378., 1380.
 IV. 22., 1380. XI. 2. 86. »
27. Bástyaormozat öt orommal, fönt két vonallal
 1379. IV. 12. 62. »
28. Egyszarvú félig. 1379. VIII. 22. 153. »
29. Bak félig 1380. 142. »
30. R betű meghosszabbított szárral, melyet fönt egy
 kis vonal keresztez. 1380. X. 13. 53. »

Az esztergomi káptalan XIV. századbeli papiros-oklevelei-
nek vízjegyei:

1. Korona kezdetleges alakja. 1332. XII. 101. ábra
2. Harang háromszögalakú felakasztó szerkezettel.
 1342. 94. »
3. Ökörfej szem- és orrjelzéssel. Az orr keskeny.
 1347. XI. 24. 129. »
4. Kereplő kisebb méretben. 1349. VI. 8. 66. »
5. Kézij. 1350. III. 15. 107. »
6. Sárkány kisebb méretben. 1350. IX. 12. 151. »
7. Két kör vonallal, mely a körökön túlterjed.
 1355. III. 29. 1355. III. 29. 3. »
8. Két kör vonallal, mely az egyik körön túlterjed.
 1356. XI. 13. 2. »
9. Két kör vonallal, mely az egyik körön túlterjed.
 A vonalat fönt egy kis vonal keresztezi. 1373.
 III. 12. 7. »
10. Két kör vonallal, fönt Andráskereszttel. 1383.
 III. 30. 13. »
11. Lófej hullámos sőrénnyel. 1387. XII. 9. 120. »

A budai káptalan XIV. századbeli papiros-okleveleinek víz-
jegyei:

1. Szilva. 1335. VII. 1. 194. ábra
2. Vár. 1339. VIII. 12. 60. »

3. Körte három szárral, két változatban:
 a) egyenes vagy kissé hajlított szárral. 1344. III. 3., 1385. XII. 23. 196. ábra
 b) közepesen hajlított szárral. 1365. 197. »
4. Ökörfej két változatban:
 a) szem- és orrjelzéssel. Az orr keskeny. 1344. XI. 11. 129. »
 b) a szarvak közt duplavonalú kereszttel. 1383. IV. 20. 132. »
5. Szegfű két virággal, a két szár közt kereszttel. 1346. III. 6. 191. »
6. Két kör vonallal, mely az egyik körön túlterjed. A vonalat fönt egy kis vonal keresztezi. 1347. IV. 11., 1359. II. 22., 1371. VII. 26., 1374. XI. 4. 8. »
7. Két kör vonallal, mely nem terjed a körökön túl. A két kör közt a vonalat egy kis vonal keresztezi. 1348. XII. 2. 4. »
8. Két kör vonallal, melynek egyik vége a körön túlterjed. 1348. 2. »
9. Kézij. 1349. XI. 8. 107. »
10. Kereplő nagyobb méretben. 1361. VII. 17. 67. »
11. Lóhere duplavonalú szárral. 1367. IX. 13., 1368. IV. 18. 190. »
12. Íj-nyíllal kisebb méretben. 1380. VII. 11., 1380. ... 116. »
13. Harang kisebb méretben, fölfelé irányuló felakasztó kampókkal. 1397. V. 8., 1400. I. 26. 89. »

A szepesi káptalan XIV. századbéli papiros-okleveleinek vízjegyei:

1. Kereplő kisebb méretben. 1337. XII. 31., 1344. III. 10., 1344. III. 19., 1344., 1348., 1362. III. 20. 66. ábra
2. Szarvasagancs. 1344. II. 6. 148. »
3. Két kör vonallal, a vonal egyik vége a körön túlterjed. A vonalat fönt egy kis vonal keresztezi, két változatban:
 a) nagyobb méretben. 1345. V. 26. 8. »
 b) kisebb méretben. 1376. IV. 25. 7. »
4. Egyszarvú fej két változatban:
 a) kissé görbített szarvval. 1347. III. 18. 155. »
 b) hosszú egyenes szarvval. 1349. 154. »
5. Ökörfej háromféle változatban:
 a) szem és orrjelzéssel, az orr igen széles. 1347. ... 128. »
 b) szarvak közt virágvonallal. 1394. II. 10. 133. »
 c) szarvak közt kereszttel, szájában gyűrűt tart. 1400. 139. »

6. Kosfej. 1348.	145. ábra
7. Két kör vonallal, melynek egyik vége a körön túlterjed. 1354., 1369. VII. 6., 1372. IV. 5.	2. »
8. Két kör vonallal, melynek mindkét vége a körön túlterjed. 1357. VII. 2., 1357. VII. 9.	3. »
9. Kettős kereszt. 1358. VII. 5., 1358. VIII. 31.	28. »
10. S betű. 1361. X. 10.	55. »
11. Harang kisebb méretben, fölfelé irányuló felakasztó kampókkal. 1363. XI. 22., 1396. II. 6., 1399. ...	89. »
12. Körte három közepesen hajlított száron. 1368. III. 3., 1370. VII. 1., 1370. VII. 1.	197. »
13. Duplavonalú, egymást keresztező kulcspár G betűvel. 1370. III. 22.	74. »
14. Bástyaormozat öt orommal, fent egy vonallal. 1375. XI. 9.	63. »
15. Hárpia? körben. 1378.	178. »
16. Szercesfej dupla szalaggal. 1381.	38. »
17. Bakfej. 1383.	143. »
18. Körte. 1385.	195. »
19. Hármashalom vonallal. 1390.	32. »
20. Sárkány kisebb méretben. 1400. XII. 24.	151. »

A leleszi konvent XIV. századbeli papiros-okleveleinek vízjegyei:

1. Angyal mint zarándok. 1344.	37. ábra
2. Kézij. 1350. VIII. 1., 1386.	107. »
3. Kereplő kisebb méretben. 1351.	66. »
4. Két kör vonallal, mely egyik körön túlterjed. 1356.	2. »
5. Ökörfej négy változatban:	
<i>a)</i> szem- és orrjelzéssel. Az orr igen széles. 1358. IV. 24.	128. »
<i>b)</i> a szarvak közt vonallal s Andráskereszttel. 1391.	130. »
<i>c)</i> a szarvak közti vonalon körrel. 1393. VI. 12.	135. »
<i>d)</i> a homlokvonal s a kereszt közt körrel. 1398. VII. 20., 1398. VIII. 18., 1398.	131. »
6. Kör vonallal, fönt Andráskereszttel. 1359. IX. 24., 1374.	9. »
7. Kalapács. 1362. VI. 14.	65. »
8. Harang két változatban:	
<i>a)</i> oldalt álló felakasztó kampókkal. 1364.	91. »
<i>b)</i> kisebb méretben felfelé álló felakasztó kampókkal. 1395. VI. 21., 1399. I. 1., 1399.	89. »
9. Körte három szárral két változatban:	
<i>a)</i> közepesen görbített száron. 1366., 1372. ...	197. »
<i>b)</i> kissé görbített száron. 1371.	196. »

10. Szarvasagancs. 1369. IV. 2.	148. ábra
11. Két kör vonallal, mely nem terjed túl a körökön. 1372. VII. 18.	1. »
12. Hárpia? 1379.	177. »
13. Bástyaormozat öt orommal, fönt két vonallal. 1380. IX. 17.	62. »
14. Szilva. 1381.	194. »
15. Körte. 1383.	195. »
16. Íj-nyíllal kisebb méretben. 1391., 1400.	116. »
17. Liba. 1393.	164. »
18. Hármashalom körben vonallal, fönt András- keresztel. 1393.	35. »
19. Liliom. 1397.	182. »
20. Egyszarvú fej. A szarv és fül között vonallal, fönt Andráskeresztel. 1398. XII. 31.	159. »
21. Hármashalom vonallal, melyet fönt egy kis vonal keresztel. 1400. V. 1.	33. »
22. Szarvas félig ugró helyzetben. 1400. V. 11.	146. »
23. Szerencsenfej koronázva. 1400.	40. »

Az egri káptalan XIV. századbéli papiros-okleveleinek víz-
jegyei:

1. Két kör vonallal, mely egyik körön túlterjed. 1338. III. 25., 1347., 1359. I. 14.	2. ábra
2. Egyszarvú, sima, hosszú egyenes szarvval. 1341. II. 24.	154. »
3. Ökörfej négy változatban:	
a) szem- és orrjelzéssel. Az orr keskeny. 1342. IV. 12.	129. »
b) hasított orral. 1347. XI. 28.	137. »
c) szem- és orrjelzéssel. Az orr igen széles. 1347. XII. 5., 1357. I. 11.	128. »
d) a szarvak közt vonallal s Andrskeresztel. 1369. III. 19.	130. »
4. Kézij. 1345. XII. 13.	107. »
5. Körte három közepesen hajlított szárral. 1346., 1367. X. 13., 1370. XII. 21., 1371. X. 21.	197. »
6. Harang három változatban:	
a) oldalt álló felakasztó kampókkal. 1350.	91. »
b) kisebb méretben, fölfelé irányuló felakasztó kampókkal. 1351., 1399. XI. 1.	89. »
c) nagyobb méretben, fölfelé irányuló felakasztó kampókkal. 1398. XII. 19.	90. »
7. Két koncentrikus kör nyolcz küllővel. 1352.	26. »

8. Két kör vonallal, mely az egyik körön túlterjed. A vonalat fönt egy kis vonal metszi. Nagyobb méretben. 1354. VI. 11.	8. ábra
9. S betű két változatban:	
a) elején és végén gyűrűvel. 1355. VI. 11.	54. »
b) vonallal, melynek végén nincsen gyűrű. 1361. IV. 25.	55. »
10. Két kör vonallal, melynek mindkét vége a körökön túlterjed. 1355. VI. 28., 1357.	3. »
11. Két kör vonallal, mely nem terjed a körökön túl. 1356.	1. »
12. B betű vonallal. 1358. VII. 13., 1358., VIII. 29.	46. »
13. Kör vonallal, fönt Andrásskereszttel. 1359. VIII. 23. 1366.	9. »
14. Vár keskeny ábrázolásban. 1360. III. 29.	61. »
15. Kereplő nagyobb méretben. 1361. II. 17.	67. »
16. Két koncentrikus kör kereszttel. 1361.	24. »
17. Mérleg. 1365.	85. »
18. Íj-nyíllal két változatban:	
a) nagyobb méretben. 1367. X. 16.	118. »
b) kisebb méretben. 1380. X. 29.	116. »
19. Vadászkiért kisebb méretben. 1378. I. 1.	86. »
20. A betű. 1380. V. 8., 1380. V. 20.	45. »
21. P betű. 1381.	49. »
22. Lófej hullámos sörénnyel. 1385. VII. 1.	120. »
23. Kör vonallal, egyik végén két Andrásskereszttel. 1391. X. 22.	10. »

A vasvári káptalan XIV. századbeli papiros-okleveleinek vízjegyei:

1. Két kör vonallal, melynek egyik vége a körön túlterjed. 1355. V. 28.	2. ábra
2. Két kör vonallal, mely nem megy túl a körökön. A körök közt a vonalat egy kis vonal metszi. 1356.	4. »
3. Harang három változatban:	
a) oldalt álló felakasztó kampókkal. 1358. V., 5., 1359. XI. 22.	91. »
b) lóhere alakú felakasztó kampókkal. 1362. IV. 4.	92. »
c) kisebb méretben fölfelé irányuló felakasztó kampókkal. 1389. X. 13., 1394. IV. 12., 1395. X. 2.	89. »
4. Kettős kereszt. 1358. IX. 22.	28. »
5. Duplavalonú pajzs kereszttel. 1364. VIII. 14.	115. »
6. Íj-nyíllal két változatban:	
a) nagyobb méretben. 1366. X. 3.	118. »
b) kisebb méretben. 1392. II. 23.	116. »

7. Mérleg háromszögletű csészékkel. 1367. V. 3.	82. ábra
8. Ökörfej, a szarvak közt vonallal s Andráskereszttel. 1368. IV. 10.	130. >
9. Duplavalonú, egymást keresztező kulcspár G betűvel. 1373. I. 12.	74. >
10. Vadászkiáltás kisebb méretben. 1380. VII. 16., 1380. XIV. század	86. >
11. Bástyaormozat öt orommal fönt egy vonallal. 1379. I. 9., 1383. VIII. 23.	63. >

A veszprémi káptalan XIV. századbéli papiros-okleveleinek vízjegyei:

1. S betű vonallal. A betű elején és végén valamint a vonalon fönt gyűrűvel. 1339. VIII. 14.	56. ábra
2. Hármashalomszerű fönt duplavalonú kereszttel. 1346. I. 29.	36. >
3. Két kör vonallal, melynek egyik vége a körön túlterjed. 1354. XI. 28.	2. >
4. Két kör vonallal. A vonal nem terjed túl a körökön. 1355. IX. 19.	1. >
5. B betű vonallal. 1358. V. 3.	46. >
6. Két kör vonallal. A két kör között a vonalat egy kis vonal metszi. 1359. IX. 4.	5. >
7. Lóhere egyszerű vonalú szárral. 1363. IX. 27. ...	189. >
8. Madár nyitott csőrrel. 1364. VII. 8.	171. >
9. Kéz-ij. 1391. IV. 5.	107. >
10. Íj-nyílal kisebb méretben. 1391. VI. 7., 1391. XII. 16.	116. >
11. Harang kisebb méretben, fölfelé irányuló felakasztó kampókkal. 1392. I. 4., 1398. VIII. 1.	89. >
12. Hal. XIV. század	161. >

A nagyváradai káptalan XIV. századbéli papiros-okleveleinek vízjegyei:

1. Hatlevelű szár nélküli virág. 1334.	185. ábra
2. Korona kezdetleges alakja. 1338. VIII. 17.	101. >
3. Két kör vonallal, melynek egyik vége a körön túlterjed. A vonalat fönt egy kis vonal keresztezi. Két változatban:	
a) nagyobb méretben. 1338. X. 12., 1369., 1375. VII. 26.	8. >
b) kisebb méretben. 1370. XI. 22.	7. >
4. Körte három szárral. Két változatban:	
a) kissé görbitett szárral. 1346. V. 3.	196. >
b) erősen görbitett szárral. 1372.	198. >

5. Két kör vonallal, melynek egyik vége a körön túlterjed. 1346., 1355., 1356., 1357. XII. 19.	2. ábra
6. Három háromszög összekötve. 1351.	23. >
7. Félhold. 1352.	21. >
8. Két kör vonallal. A vonalat a két kör között egy kis vonal metszi. Két változatban:	
<i>a)</i> a két körön átvonuló vonal nem terjed a körökön túl. 1353. V. 1., 1357.	4. >
<i>b)</i> a vonal egyik vége a körökön túlterjed. 1354., 1356.	5. >
9. Duplavalonálú pajzs keresztel. 1358. IV. 26.	115. >
10. Szarvasagancs. 1360. IX. 24.	148. >
11. Kereplő nagyobb méretben. 1361. IV. 16.	67. >
12. Két kör vonallal, melynek mindkét vége a körön túlterjed. 1362. II. 22.	3. >
13. Kör vonallal, végén Andráskeresztel. 1365. IX. 24.	9. >
14. Háromágú villa. 1366. XII. 10.	68. >
15. Kézij. 1374.	107. >
16. Ülőalj. 1378. VI. 11.	79. >
17. Vadászkiürt kisebb méretben. 1380. IV. 24.	86. >
18. Körte. 1382. V. 9.	195. >
19. Harang két változatban:	
<i>a)</i> háromszögalakú felakasztó szerkezettel. 1382.	94. >
<i>b)</i> kisebb méretben fölfelé irányuló kampókkal. 1394. VI. 16.	89. >
20. Két kör vonallal és két keresztel. 1383.	14. >
21. Lófej hullámos sörénynyel és zabolával. 1384.	121. >
22. Sárkány kisebb méretben. 1391.	151. >
23. Hármashalom vonallal, fönt Andráskeresztel körben. 1393. VII. 4.	35. >
24. Ökörfej két változatban:	
<i>a)</i> a szarvak közt virágvonallal. 1393.	133. >
<i>b)</i> szem- és orrjelzéssel. Az orr keskeny. 1394. V. 31.	129. >
25. Hármashalom vonallal, melyet fönt egy kis vonal keresztel körben. 1395. VII. 11.	34. >
26. Ökör ágaskodó helyzetben. 1395.	125. >
27. Egyszarvú félig. 1400. V. 12.	153. >
28. Liliom fejlettebb formában. 13(?)3.	181. >

Az erdélyi káptalan XIV. századbeli papiros-okleveleinek vízjegyei:

1. Meghatározhatatlan. 1362. VIII. 7.	203. ábra
2. T betű. 1363. XII. 8., 1364. I. 3.	57. >
3. T betű vonallal, melyet fönt egy kis vonal keresztel. 1363. XII. 15.	59. >

4. Bak ugró helyzetben. 1364. XII. 1.	141. ábra
5. Szarvasagancs. 1366. XII. 13.	148. »
6. Körte három közepesen görbitett szárral. 1367. IX. 15., 1367. X. 13.	197. »
7. Íj-nyíllal két változatban:	
a) kisebb méretben. 1376. I. 21.	116. »
b) nagyobb méretben. 1382. IV. 29.	118. »
8. Ökörfej szemjelzéssel, orrjelzés nélkül. 1376. VII. ...	127. »
9. Szilva. 1381. V. 9.	194. »
10. Kosfej vonallal fönt Andrásskereszttel. 1384. X. 4.	144. »
11. Hármás halom vonallal, melyet fönt egy kis vonal keresztéz. 1387.	33. »
12. Harang kisebb méretben, fölfelé irányuló felakasztó kampókkal. 1392. VI. 21.	89. »
13. Egyszarvú félig. 1400.	153. »

A kolozsmonostori konvent XIV. századbéli papiros-oklevelei-
vízjegyei:

1. Harang két változatban:	
a) oldalt álló felakasztó kampókkal. 1350. IX. 28.	91. ábra
b) kisebb méretben, fölfelé irányuló felakasztó kampókkal. 1395. I. 25.	89. »
2. Mérleg háromszögletű csészékkal körben. 1362. I. 13.	84. »
3. T betű vonallal. 1365. I. 25.	58. »
4. Lóhere duplavonalú szárral. 1367. VI. 3.	190. »
5. Mérleg. 1367. VII. 4., 1376. X. 6.	85. »
6. Szilva. 1370. II. 17., 1381. VII. 18.	194. »
7. Íj-nyíllal kisebb méretben. 1376. VIII. 7., 1393. IX. 26.	116. »
8. Vadászskürt kisebb méretben. 1377. V. 3.	86. »
9. Duplavonalú egymást keresztelő kulcspár G betű- vel. 1377. V. 21.	74. »
10. Egymást keresztelő duplakules. 1377. VIII. 8.	77. »
11. Kézij. 1377. XI. 29.	107. »
12. Két kör vonallal, melynek egyik vége a körön túl- terjed. 1379. X. 11.	2. »
13. Liliom. 1391. V. 23.	179. »
14. Ökörfej két változatban:	
a) szem- és orrjelzéssel. Az orr keskeny. 1394. VI. 1.	129. »
b) a homlokvonal és a kereszt közt körrel. 1399. VI. 19.	131. »

Az erdélyi vajdák által kiadott XIV. századbeli papiros-oklevelek vízjegyei:

1. Kereszt. 1331. V. 15.	29. ábra
2. Két kör vonallal, melynek mindkét vége a körön túlterjed. 1347. X. 30., 1356. XII. 11., 1359. XII. 18.	3. »
3. Ökörfej szem- és orrjelzéssel. Az orr igen széles. 1360. X. 13.	128. »
4. Mérleg gömbölyű csészékkal. 1363. XI. 15., 1366. V. 11.	81. »
5. Kör vonallal, melynek végén Andrásskereszt van. 1366. IV. 24., 1369. XI. 11.	9. »
6. Duplakules. 1366. V. 15.	76. »
7. Körte három közepesen görbitett szárral. 1368. VII. 11.	197. »
8. Fejsze hosszú nyéllal. 1368. XI. 13.	110. »
9. Fogó. 1372. IV. 29.	71. »
10. Íj-nyíllal két változatban:	
a) kisebb méretben. 1379., 1391. IV. 26.	116. »
b) nagyobb méretben. 1383. I. 8.	118. »
11. Liba. 1391. IV. 23., 1391. XI. 8.	164. »

Az erdélyi alvajdák által kiadott XIV. századbeli papiros-oklevelek vízjegyei:

1. Kereplő kisebb méretben. 1347. VII. 5.	66. ábra
2. Ökörfej két változatban:	
a) szem- és orrjelzéssel. Az orr keskeny. 1349. X. 6.	129. »
b) szarvak közt kereszttel és körrel. 1397. I. 21.	131. »
3. Tör. 1352. VIII. 22.	111. »
4. Szarvasagancs. 1361. IX. 14.	148. »
5. Lóhere három változatban:	
a) duplavonalú szárral. 1364. V. 8.	188. »
b) nagyobb alakban s eltérő ábrázolásban, dupla-vonalú szárral. 1367. IX. 12.	190. »
c) egyszerű vonalú szárral. 1369. IX. 22.	189. »
6. Körte három közepesen görbitett szárral. 1364. V. 8., 1367. XII. 15.	197. »
7. Két egyszerű vonalú egymást keresztező kules. 1367. I. 24.	72. »
8. Fejsze. 1367. V. 8., 1368. I. 20.	110. »
9. Szilva. 1370. V. 11.	194. »
10. Kézij. 1373. V. 15.	107. »

11. Két kör vonallal, melynek vége az egyik körön túl-
terjed. 1377. II. 16.	2. ábra
12. Sárkány kis méretben. 1380 körül	151. »
13. Íj-nyíllal nagyobb méretben. 1381. XI. 23.	118 »
14. Harang kisebb méretben, fölfelé irányuló fölakasztó
kampókkal. 1394. V. 12., 1396. I. 13.	89. »

Ezen táblázatok áttekintése után le kell mondanunk a kutatás előtt valószínűnek látszó ama föltevésünkről, hogy kancelláriáink a papirosanyag kiválasztásánál egy fajhoz ragaszkodtak, melyet esetleg a többinél jobb minőségűnek tartottak volna.¹ Megdől ezenkívül még az a fölfogás, hogy egymáshoz közel eső kancelláriák ugyanazon időben egy forrásból szerezték be papirosszükségletüket. Látjuk, hogy például a szepesi káptalan és leleszi konvent, melyek valószínűleg Kassán szerezték a papirost, egy időben különböző vízjeggyel ellátott, tehát különböző gyárból eredő papirost vettek igénybe.

A papiros-kereskedelem élénkségére vall, hogy hazánk különböző helyein fekvő kancelláriák, pl. a kolozsmonostori konvent és a vasvári káptalan vagy az egi és a veszprémi káptalan papirosokleveleinek vízjegyei közt sok azonosat találunk.

A hazai kereskedők közt különösen a szebeniek és a brassóiak lehettek szorgalmas terjesztői a papirosnak. Állandó kereskedelmi összeköttetésben állottak a papirgyártó olasz városokkal s Nagy Lajos 1370. évi szabadalma folytán szabad kereskedelmet folytathattak Magyarország egész területén.

A vízjegyek áttekintése tárgy szerint.²

I. Vonaljegyek.

I. 1. Vonal körrel 1—8. szám.

A vonalat magában nem alkalmazták vízjegynek, mert a papiroson amúgy is előfordulnak vízszintes és függőleges vonalak. Más jeggyel, különösen a körrel és a kis keresztrel kapcsolatosan igen kedvelt jegynek bizonyult s azt különféle változatokban használták.

¹ I. Lajos királyunk kancelláriája 30, a szepesi káptalan kancelláriája 20, a nagyváradie 28 gyárnak a papirosát vette igénybe.

² Az ábrák az eredeti nagyság felére vannak redukálva.

1—3. szám. Két kör vonással különféle nagyságban. Három változatban találjuk.

a) 1. szám. A vonal nem terjed a körökön túl.

MODL. 25804. 1337. Zala vármegye kiadványa.

MODL. 3922. 1347. VII. 6. Határjárási oklevél.

Kállay cs. lt. 865. 1347. Giletfi Miklós nádor kiadványa.

Kállay cs. lt. 905. 1348. Giletfi Miklós nádor kiadványa.

Berzeviczy cs. lt. 1348. Váczi káptalan kiadványa.

MNM. törzs. 1349. XII. 25. Tamás lipthói és körösi főispán kiadványa.

MODL. 4323. 1353. III. 16. Tamás országbíró kiadványa.

MNM. törzs. 1353. IV. 9. Giletfi Miklós nádor kiadványa.

MNM. törzs. 1355. IX. 19. Veszprémi káptalan kiadványa.

MODL. gróf Keglevich cs. lt. 1611. 1355. XI. 15. Széchy Miklós országbíró kiadványa.

Kállay cs. lt. 1082. 1355.

Forgách cs. lt. 1355. Széchy Miklós országbíró kiadványa.

Kállay cs. lt. 1101. 1356. Széchy Miklós országbíró kiadványa.

Kállay cs. lt. 1106. 1356. Leleszi konvent kiadványa.

Kállay cs. lt. 1097. 1356. Egri káptalan kiadványa.

Kállay cs. lt. 1175. 1357. Leleszi konvent kiadványa.

Kállay cs. lt. 56. 1357. György szatmári alispán és 4 szolga-bíró kiadványa.

Kállay cs. lt. 1171. 1357. György szatmári alispán és 4 szolga-bíró kiadványa.

Berzeviczy cs. lt. 1357. Kont Miklós nádor kiadványa.

MODL. 4923. 1360. II. 26. I. Lajos király kiadványa.

MODL. 4933. 1360. III. 18. Kont Miklós nádor kiadványa.

MNM. törzs. 1371. III. 5 v. 6. I. Lajos király kiadványa.

MNM. törzs. 1371. X. 11. Váradhegyfoki káptalan kiadványa.

MODL. 6039. 1372. VII. 18. Leleszi konvent kiadványa.

Berzeviczy cs. lt. 1377. Szepesi Jakab országbíró kiadványa.

Bajorországban 1356—1389. fordul elő.¹

b) 2. szám. A vonal egyik vége a körön túlterjed.

MODL. 30012. 1338. III. 25. Egri káptalan kiadványa.

MNM. törzs. 1346. XI. 12. Giletfi Miklós nádor kiadványa.

Kállay cs. lt. 774. 1346. Váradhegyfoki káptalan kiadványa.

Kállay cs. lt. 859. 1347. Egri káptalan kiadványa.

Kállay cs. lt. 860. 1347. Giletfi Miklós nádor kiadványa.

¹ Lásd *Keimz*-nál 21. ábrát.

- Péchy es. lt. 1348. Budai káptalan kiadványa.
 MNM. törzs. 1348. Giletfi Miklós nádor kiadványa.
 Máriássy es. lt. 1349. Tamás országbíró kiadványa.
 MNM. törzs. 1353. VIII. 29. Giletfi Miklós nádor kiadványa.
 MODL. 4401. 1353. XII. 5. Garamszentbenedeki konvent kiadványa.
- Kállay es. lt. 1353. Tamás országbíró kiadványa.
 MNM. törzs. 1354. I. 20. Tamás országbíró kiadványa.
 MODL. 4464. 1354. XI. 28. Veszprémi káptalan kiadványa.
 Máriássy es. lt. 1354. Szepesi káptalan kiadványa.
 MNM. törzs. 1355. V. 28. Vasvári káptalan kiadványa.
 MODL. 4563. 1355. XII. 2. Széchy Miklós országbíró kiadványa.
- Kállay es. lt. 1059. 1355. Váradai káptalan kiadványa.
 MODL. 4635. 1356. XI. 13. Esztergomi káptalan kiadványa.
 Kállay es. lt. 1103. 1356. Leleszi konvent kiadványa.
 Kállay es. lt. 1104. 1356. Váradai káptalan kiadványa.
 MODL. 4698. 1357. XII. 15. Széchy Miklós országbíró kiadványa.
- MODL. 30666. 1357. XII. 19. Váradai káptalan kiadványa.
 MODL. 4779. 1358. VIII. 27. Budai káptalan kiadványa.
 Kállay es. lt. 1241. 1359. I. 14. Egri káptalan kiadványa.
 MODL. 26981. 1360. II. 2. I. Lajos király kiadványa.
 MODL. 31290. Csicsery es. lt. 1360. VII. 12. Bebek István országbíró kiadványa.
- MNM. törzs. 1361. X. 3. Garamszentbenedeki konvent kiadványa.
 MODL. 557. 1365. Szepesi Jakab országbíró kiadványa.
 » 733. 1366. Kont Miklós nádor kiadványa.
 » 5806. 1369. VI. 22. Budai káptalan kiadványa.
 MNM. törzs. 1369. VII. 6. Szepesi káptalan kiadványa.
 MODL. 5898. 1370. Zala vármegye kiadványa.
 » 4143. 1371. V. 12.
 MNM. törzs. 1372. IV. 5. Szepesi káptalan kiadványa.
 MODL. 25140. 1372. VII. 24. Sümegi konvent kiadványa.
 Kapy es. lt. 1373. Jászói konvent kiadványa.
 MODL. 33182. 1374. I. 24. Szepesi Jakab országbíró kiadványa.
 » 6186. 1374. II. 17. Szepesi Jakab országbíró kiadványa.
 MNM. törzs. 1375. I. 24. Ichmann és Hewbel haimburgi zsidók kiadványa.
- Máriássy es. lt. 1375. Simontornyai Laczffy Imre nádor kiadványa.
 MODL. 6164. 1375.
 » 6337. 1376. II. 20. Szepesi Jakab országbíró kiadványa.
 » 26982. 1377. II. 16. János erdélyi alvajda kiadványa.

Máriássy cs. lt. 1377. Jászói konvent kiadványa.
 MODL. 31087. 1379. X. 11. Kolozsmonostori konvent kiadványa.

MNM. törzs. 1397. V. 25. Pozsegai káptalan kiadványa.

Genuában 1339 és 1349-ben, Fabrianóban 1352-ben, Turinban 1382-ben, Bajorországban 1340—1400-ig, Frankfurtban 1346—1368-ig, Lengyelországban 1345—1393-ig, Sziléziában 1336-ban fordul elő.¹

c) 3. szám. A vonal két vége a körökön túlterjed.

MODL. 3617. 1343. X. 15. Pál országbíró kiadványa.

Békássy cs. lt. 1343. Pál országbíró kiadványa.

MNM. törzs. 1345. I. 22. Giletfi Miklós nádor kiadványa.

MODL. 29679. 1347. X. 30. István erdélyi vajda kiadványa.

Kállay cs. lt. 849. 1347. János veszprémi püspök kiadványa.

MODL. 4363. 1354. III. 21. Tamás országbíró kiadványa.

» 4460. 1354. XI. 6. Giletfi Miklós nádor kiadványa.

» 4503. 1355. III. 29. Esztergomi káptalan kiadványa.

» 4504. 1355. III. 29. Esztergomi káptalan kiadványa.

» 4483. 1355. VI. 28. Egri káptalan kiadványa.

» 36408. 1356. XII. 11. Domokos erdélyi vajda kiadványa.

» 2036. 1356. Kont Miklós nádor kiadványa.

» 4654. 1357. VI. 2. Szepesi káptalan kiadványa.

» 4677. 1357. VII. 9. Szepesi káptalan kiadványa.

Kállay cs. lt. 1142. 1357. Egri káptalan kiadványa.

MODL. 4722. 1358. I. 9. Széchy Miklós országbíró kiadványa.

» 4778. 1358. VIII. 6. Pécsi káptalan kiadványa.

» 4867. 1359. VIII. 14. Tamás vicearchidiaconus

kiadványa.

MODL. 29689. 1359. XII. 15. I. Lajos király kiadványa.

» 27428. 1359. XII. 18. Dénes erdélyi vajda kiadványa.

Kállay cs. lt. 1360. V. 7.

MNM. törzs. 1361. V. 6. I. Lajos király kiadványa.

Kállay cs. lt. 1362. II. 22. Váradai káptalan kiadványa.

MODL. 5108. 1362. V. 12. Bebek István országbíró kiadványa.

Kapy cs. lt. 1362. IX. 3. Bebek István országbíró kiadványa.

Fabrianóban 1321—1346-ig, Genuában 1339—1349-ig, Frankfurtban 1350—57-ig, Sziléziában 1336, 1346-ban fordul elő.²

¹ Lásd: *Briquet*-nél 54., 55. ábrát, *Keinz*-nál 22. ábrát, *Kirchner*-nél 57. ábrát, *Rauter*-nél 9. ábrát.

² Lásd: *Kirchner*-nél 58. ábrát, *Rauter*-nél 8. és 29. ábrát.

4—6. szám. Két kör vonallal különböző nagyságban. A két kör közt a vonalat kis vonal metszi. Három változatban találjuk.

4. szám. A két körön átvonuló vonal végei nem terjednek a körön túl.

MNM. törzs. 1348. XII. 2. Budafelhévvízi keresztetek konventjének kiadványa.

MODL. 38164. Ujhelyi cs. lt. 1353. V. 1. Váradai káptalan kiadványa.

Kállay cs. lt. 379. 1353.

MODL. 31278. Csicsery cs. lt. 1354. I. 25. I. Lajos király kiadványa.

MODL. 37168. 1356. Vasvári káptalan kiadványa.

Kállay cs. lt. 1169. 1357. Széchy Miklós országbíró kiadványa.

Kállay cs. lt. 1160. 1357. Váradai káptalan kiadványa.

MODL. 31285. Csicsery cs. lt. 1358. III. 5. Jászói konvent kiadványa.

Thaly cs. lt. 1358. X. 13. Kont Miklós nádor kiadványa.

MNM. törzs. 1359. V. 15. Kont Miklós nádor kiadványa.

Kállay cs. lt. 1275. 1360. VII. 8. Bebek István országbíró kiadványa.

5. szám. A vonal egyik vége a körön túlterjed.

Kapy cs. lt. 1354. Váradai káptalan kiadványa.

Becsky cs. lt. 1355. Giletfi Miklós nádor kiadványa.

Kállay cs. lt. 1085. 1355. Miklós az esztergomi és csanádi egyház comesének kiadványa.

Kállay cs. lt. 1102. 1356. Váradai káptalan kiadványa.

Kállay cs. lt. 1209. 1358. X. 13. Kont Miklós nádor kiadványa.

MNM. törzs. 1359. IX. 4. Veszprémi káptalan kiadványa.

6. szám. A vonal mindkét vége a körön túl terjed.

MODL. 4581. 1356. X. 13. Széchy Miklós országbíró kiadványa.

» 1869. 1360. VI. 25. Bebek István országbíró kiadványa.

Kállay cs. lt. 1508. 1366. Szolgabírák kiadványa.

MODL. 30622. XIV. század.

Genuában 1306—1398 közti években, Bajorországban a XIV. század hatvanas éveiben, Frankfurtban 1350—1370-ig, Szi-léziában 1354-ben fordul elő.¹

¹ Lásd: *Kirchner*-nél 56. ábrát, *Keinz*-nál 23. ábrát és *Rauter*-nél 28. ábrát.

7—8. szám. Két kör vonallal. A vonal egyik vége a körön túlterjed, melyet egy kis vonal keresztez. Kisebb és nagyobb változatban találjuk.

7. szám. Kisebb méretűek.

MODL. 4299. 1352. VIII. 10. Giletfi Miklós nádor kiadványa.
Kállay cs. lt. 1323. 1361. VI. 26. János mester és négy szolgabíró kiadványa.

MODL. 38186. Ujhelyi cs. lt. 1370. XI. 22. Váradai káptalan kiadványa.

MODL. 5918. 1371. V. 17. Szabolcs vármegye kiadványa.

MNM. törzs. 1373. III. 12. Esztergomi káptalan kiadványa.

MODL. 3435. 1376. IV. 25. Szepesi káptalan kiadványa.

» 6421. 1377. IV. 25. Zalavári konvent kiadványa.

» 33185. 1382. VI. 19. I. Lajos király kiadványa.

» 8207. 1397. IV. 9. Ilsvay Leusták nádor kiadványa.

8. szám. Nagyobb méretűek.

MODL. 3180. 1338. X. 12. Váradai konvent kiadványa.

» 2388. 1345. V. 10. Pál országbíró kiadványa.

» 3765. 1345. V. 26. Szepesi káptalan kiadványa.

» 3810. 1346. I. 18. Pál országbíró kiadványa.

Kállay cs. lt. 769. 1346. Fejérvári káptalan kiadványa.

MODL. 3897. 1347. IV. 11. Budai káptalan kiadványa.

Péchy cs. lt. 1348. Pál országbíró kiadványa,

MODL. 28732. 1354. VI. 11. Egri káptalan kiadványa.

» 4676. 1357. VI. 8.

» 4829. 1359. II. 22. Budai káptalan kiadványa.

Kállay cs. lt. 1554. 1369. Váradai káptalan kiadványa.

MODL. 5950. 1371. VII. 26. Budai káptalan kiadványa.

» 6157. 1373. XI. 25. Szepesi Jakab országbíró kiadványa.

» 2658. 1373. XII. 15. Simontornyai Laczfly Imre

nádor kiadványa.

MODL. 6243. 1374. XI. 4. Jakab budai prépost kiadványa.

» 26758. 1375. VII. 26. Váradai káptalan kiadványa.

A kisebb méretű jegy Genuában 1306—1316-ig, Fabriában 1325—1346 közti években, Bajorországban 1317 és 1318-ban; a nagyobb méretű Genuában 1357—1398-ig Bajorországban több mint 40 kéziratban, Frankfurtban 1336—69-ig, Lengyelországban 1352—68-ig, Svájcban 1297-ben fordul elő.¹

¹ Lásd: *Briquet*-nél a 48—53. 55., 57—60. ábrát, *Keinz*-nál a 24—25. ábrát, *Kirchner*-nél az 54—55. ábrát. *Urbani* is közli »Segni di cartiere antiche« című művében, *Zonghi*-nál (Le antiche carte fabrianesi) a 43—45. old.

I. 2. Vonal körrel és kis kereszttel és néhány ehhez hasonló jegy.
9—18. szám.

Igen gyakori jegy a vonal körrel és a körre fektetett András-kereszttel, a legkülönbélebb nagyságban és összetételben fordul elő. A vonalnak kis kereszttel való összekötése önállóan nem fordul elő, de gyakori más jegyek járuléka gyanánt, különösen állatoknak a fején; a körrel kapcsolatban sűrűn használták, Sem *Midoux*, sem *Briquet* nem hoz példát. Nálunk, Németországban és Lengyelországban gyakran fordul elő. *Keinz* német gyár jegyének tartja. Nálunk a következő változatokat találjuk:

9. szám. Kör vonallal, fönt Andráskereszttel.

MODL. 4782. 1358. VIII. 8. Széchy Miklós országbíró kiadványa.

Kisfaludy cs. lt. 1359. I. 22. Kont Miklós nádor kiadványa.

MODL. 38177. Ujhelyi cs. lt. 1359. V. 8. Széchy Miklós országbíró kiadványa.

MODL. 4870. 1359. VIII. 23. Egri káptalan kiadványa.

» 31287. Csicsery cs. lt. 1359. IX. 24. Leleszi konvent kiadványa.

MODL. 5414. 1365. IX. 24. Váradi káptalan kiadványa.

MODL. 29163. 1366. IV. 24. Dénes erdélyi vajda kiadványa.

Kállay cs. lt. 1494. 1366. Egri káptalan kiadványa.

MODL. 29169. 1367. V. 22. I. Lajos király kiadványa.

» 5800. 1369. III. 27. I. Lajos király kiadványa.

» 28718. 1369. XI. 11. Imre erdélyi vajda kiadványa.

MNM. törzs. 1369 körül. László nádor kiadványa.

MODL. 5836. 1370. IV. 16. Egri káptalan kiadványa.

» 5840. 1370. V. 3. Győri káptalan kiadványa.

MNM. törzs. 1374. I. 4. I. Lajos király kiadványa.

Kállay cs. lt. 1632. 1374. János leleszi prépost kiadványa.

Békássy cs. lt. XIV. század. János mester kiadványa.

Bajorországban 1364—1369 közti években, Frankfurtban 1354-ben, Lengyelországban 1364—69-ig és 1392-ben, Sziléziában 1380-ban fordul elő.¹

10. szám. Kör vonallal és két kereszttel.

MODL. 7721. 1391. X. 22. Egri káptalan kiadványa.

Bajorországban 1387—1393 közti években, Frankfurtban

¹ Lásd: *Keinz*-nál a 26. ábrát, *Kirchner*-nél a 39. ábrát, *Rauter*-nál a 123. ábrát.

1393-ban, Lengyelországban 1389 és 1399-ben, Sziléziában 1383-ban fordul elő.¹

11. szám. Kör vonallal, a vonal két végén kereszttel.

MNM. törzs. 1370. XII. 28. I. Lajos király kiadványa.
 MODL. 5970. 1371. XI. 11. Topliczai konvent kiadványa.
 MNM. törzs. 1381. VIII. 19. Garay Miklós nádor kiadványa.
 MODL. 31343. Csicsery cs. lt. 1397. IV. 15. Zsigmond király kiadványa.

Bajorországban 1373—1412-ig, Frankfurtban 1370—1372-ig, Lengyelországban 1393—1398-ig, Sziléziában 1377-ben és 1380-ban fordul elő.²

12. Két kör vonallal, közepén kereszttel.

MNM. törzs. 1374. Nógrád vármegye kiadványa.
 Kállay cs. lt. 1374.

Bajorországban 1370—1391-ig, Frankfurtban 1370—1372-ig, Lengyelországban 1370—1390 közti években fordul elő.³

13. szám. Két kör vonallal, fönt kereszttel.

Kállay cs. lt. 1149. 1357. György szatmári alispán és 4 szolgabíró kiadványa.

MODL. 5157. 1363. V. 31. Bebek István országbíró kiadványa.
 MNM. törzs. 1363. I. Lajos király kiadványa.
 MODL. 6433. 1377. V. 16. Garay Miklós nádor kiadványa.
 1381. VII. 6. Pozsonyi káptalan kiadványa.
 Máriássy cs. lt. 1382. Széchy Miklós országbíró kiadványa.
 MNM. törzs. 1383. III. 30. Esztergomi káptalan kiadványa.

Bajorországban 1366—1392-ig, Frankfurtban 1374—1379-ig, Lengyelországban 1352—1362-ig és 1391—1395-ig, Franciaországban a XV. században fordul elő.⁴

¹ Lásd: *Keinz*-nál a 27. ábrát, *Kirchner*-nél a 70. ábrát, *Piekosinsky*-nál a 752. és 753. ábrát, *Rauter*-nél a 162. ábrát.

² Lásd: *Keinz*-nál a 28. ábrát, *Kirchner*-nél 67. ábrát, *Piekosinsky*-nál a 748—730. ábrát, *Rauter*-nál a 64. és 114. ábrát.

³ Lásd: *Keinz*-nál a 29. ábrát, *Kirchner*-nél a 62. ábrát.

⁴ Lásd: *Keinz*-nál a 30. ábrát, *Kirchner*-nél a 63. és 64. ábrát, *Midoux*-nál a 425. ábrát.

14. szám. Kör vonallal és két kereszttel.

MODL. 7045. 1383. XII. 3. Széchy Miklós országbíró kiadványa.
Kállay cs. lt. 72. 1383. Váradai káptalan kiadványa.

Bajorországban 1375. és 1378-ban, Frankfurtban 1378—
1382-ig, Lengyelországban szintén ezekben az években található.¹

15. szám. Két kör vonallal és két kereszttel.

MODL. 6688. 1380. III. 24. Zalavári konvent kiadványa.

Bajorországban 1373—1398-ig, Frankfurtban 1376-ban,
Lengyelországban 1373—1383-ig, Sziléziában 1383-ban fordul elő.²

16. szám. Két kör vonallal és két kereszttel.

MODL. 6873. 1383. V. 16. Garay Miklós nádor kiadványa.
Kállay cs. lt. 1729. 1384.

Bajorországban 1373—1387-ig, Baselben 1391-ben, Prágában
1384-ben fordul elő.³

17. szám. Vonal két kereszttel és mindkét oldalon körrel.

MODL. 37555. 1369. XII. 13. Zágrábi káptalan kiadványa.

Bajorországban 1366—1377-ig, Frankfurtban 1367—1370-ig,
Lengyelországban a kilenczvenes években, Sziléziában 1375-ben
fordul elő.⁴

18. szám. Három kör vonallal, a két felső kör között a vonalat
egy görbe vonal metszi.

MODL. 6735. 1380. IX. 26. Nyitrai káptalan kiadványa.

Másutt ezt a nálunk is csak egyszer előforduló jegyet nem
találtuk.

¹ Lásd: *Keinz*-nál a 32. ábrát, *Kirchner*-nél a 65. ábrát.

² Lásd: *Keinz*-nál a 33. ábrát, *Kirchner*-nél a 68. ábrát, *Rauter*-nél a
98. ábrát.

³ Lásd: *Keinz*-nál a 34. ábrát, *Kirchner*-nél a 69. ábrát.

⁴ Lásd: *Keinz*-nál a 36. ábrát, *Kirchner*-nél a 61. ábrát, *Piekosinsky*-nál
a 777. ábrát, *Rauter*-nél a 91. ábrát. *Urbani* is közli »Segni dicartiere antiche«
című művében.

I. 3. Vonal félholddal és a félhold önmagában. 19—21. szám.

19. szám. Két félhold vonallal. A vonalat fönt egy kis vonal metszi. A vonal végén gyűrű látható. Egy példányban találjuk s ez is csonka. A vonal másik végén valószínűleg szintén gyűrű van.

MNM. törzs. 1370 után.

Genuában 1369-ben, Provenceban 1358—1369-ig, Dauphinéban 1343—1392-ig, Piemontban 1365-ben, Savoyában 1396-ban, Bajorországban 1367-ben, Lengyelországban a hetvenes években fordul elő.¹

20. szám. Félhold vonallal, a félholdból lángok törnek elő. A vonalat fönt egy kis vonal metszi.

Kállay cs. lt. 1385. 1363. III. 4. Tamás mester és 4 szolgabíró kiadványa.

MODL. 5886. 1370. X. 23. Somogyi konvent kiadványa.

Bajorországban a XIV. században, Lengyelországban a XIV. század hatvanas éveiben találjuk.²

21. szám. Félhold.

Kállay cs. lt. 1013. 1352. Váradai káptalan kiadványa.

Másutt nem fordul elő. Félhold Andráskereszttel Sziléziában fordul elő 1390-ben.³

I. 4. Más fajtájú vonaljegyek. 22—36. szám. Ide tartozik a háromszög, a kör, a kereszt és a hármashalom.

22. szám. Csillag két egyenlő oldalú háromszögből.

MODL. 2806. 1334. III. 3. Nyitrai káptalan kiadványa.

Genuában 1325-ben, Savoyában, Provenceban, Dauphinéban 1330—32, Fabrianóban 1349-ben, Bajorországban a XIV. században, Nürnbergben 1319-ben, Svájcban és Lyonban fordul elő.⁴

¹ Lásd: *Briquet*-nél a 237. ábrát, *Keinz*-nál a 43. ábrát, *Piekosinsky*-nál a 678. ábrát.

² Lásd: *Keinz*-nál a 46. ábrát, *Piekosinsky*-nál a 676. ábrát.

³ Lásd: *Rauter*-nél a 35. ábrát.

⁴ Lásd: *Briquet*-nél a 260. ábrát, *Keinz*-nál az 53. ábrát, *Murr*, C. G. *Journal zur Kunstgeschichte und zur allgemeinen Litteratur*. II. 83. old.

23. szám. Három háromszög összekötve.

Kapy cs. lt. 1351. Váradai káptalan kiadványa.

Genuában 1311—1328-ig, Provenceben 1311—1316-ig, Bajorországban 1370-ben fordul elő.¹

24. szám. Két koncentrikus kör kereszttel.

MODL. 4294. 1352. VII. 5. László császári prépost, a király titkos kancellárjának kiadványa.

Forgách cs. lt. 1360. VIII. 10. Bebek István országbíró kiadványa.

Justh cs. lt. 1361. I. 28. Bebek István országbíró kiadványa.

MODL. 5047. 1361. IV. 13. Bebek István országbíró kiadványa.

Kállay cs. lt. 1327. 1361. X. 13. Bebek István országbíró kiadványa.

Kállay cs. lt. 1331. 1361. XI. 22. Esztergom hegyfoki káptalan kiadványa.

Berzeviczy cs. lt. 1361. Egri káptalan kiadványa.

Bethlen cs. lt. 1362. IX. 11. Bebek István országbíró kiadványa.

MODL. 5352. 1364. XII. 6.

Bajorországban 1366-ban, Frankfurtban 1350—1358-ig, Lengyelországban a XIV. század hatvanas éveiben fordul elő.²

25. szám. Két koncentrikus kör kereszttel és négy küllővel.

Gróf Bethlen cs. lt. 1353.

Bajorországban a XIV. században fordul elő.³

26. szám. Két koncentrikus kör nyolcz küllővel.

Máriássy cs. lt. 1352. László egri prépost kiadványa.

MODL. 6016. 1372. V. 5. Széchy Miklós országbíró kiadványa.

Bajorországban 1370-ben fordul elő.⁴

27. szám. Toronykereszt.

MODL. 32861. 1344. XI. 11. Miklós szlavoniai bán kiadványa a zágrábi káptalan átíratában.

Belgiumban 1370-ben fordul elő.⁵

¹ Lásd: *Briquet*-nél az 585. és 586. ábrát, *Keinz*-nál az 55. ábrát.

² Lásd: *Keinz*-nál az 59. ábrát, *Kirchner*-nél az 59. ábrát, *Piekosinsky*-nál a 665. ábrát.

³ Lásd: *Keinz*-nál a 60. ábrát.

⁴ Lásd: *Keinz*-nál az 58. ábrát, *Urbani* 1371-ből közöl egy hat küllőset »Segni di cartiere antiche« című művében.

⁵ Lásd: *Keinz*-nál a 64. ábrát.

28. szám. Kettős kereszt.

MNM. törzs. 1358. VII. 5. Szepesi káptalan kiadványa.

» » 1358. VIII. 31. Szepesi káptalan kiadványa.

MODL. 4788. 1358. IX. 3. Széchy Miklós országbíró kiadványa.

» 29688. 1358. IX. 19. Széchy Miklós országbíró kiadványa.

Kállay cs. lt. 1185. 1358. IX. 22. Széchy Miklós országbíró kiadványa.

MNM. törzs. 1358. IX. 22. Vasvári káptalan kiadványa.

MODL. 4811. 1358. XII. 18. Győri káptalan kiadványa.

Kállay cs. lt. 1249. 1359. X. 12. Miklós mester kiadványa.

Soos cs. lt. 1363. VI. 30. Vilmos pécsi püspök kiadványa.

MODL. 5220. 1363. VII. 15. Szekszárdi konvent kiadványa.

» 5286. 1364. III. 8. Székesfejérvári konvent kiadványa.

Bajorországban 1371-ben, Délfranciaországban 1363-ban, Sziléziában 1383-ban fordul elő.¹

29. szám. Kereszt különös formában. A kereszt egyik szárának egy vonala meg van nyúlva s a végén gyűrűt látunk.

MNM. törzs. 1329. II. 10. Pozsony vármegye kiadványa.

MODL. 31073. 1331. V. 15. Tamás erdélyi vajda kiadványa.

Genuában 1310—1318-ig, Frankfurtban 1335-ben, Bajorországban szintén fordul elő a XIV. században.²

30. szám. Kereszt két horogpárból körben.

MODL. 5230. 1363. VIII. 17. Zala vármegye kiadványa.

Bajorországban 1370—1371-ig, Lengyelországban 1361—1362-ig fordul elő.³

31. szám. Kereszt két horogpárból körben. A vízszintes horogpár horgai befelé állanak s egymásba folynak.

MODL. 34012. 1362. VIII. 31. István vegliai comes kiadványa.

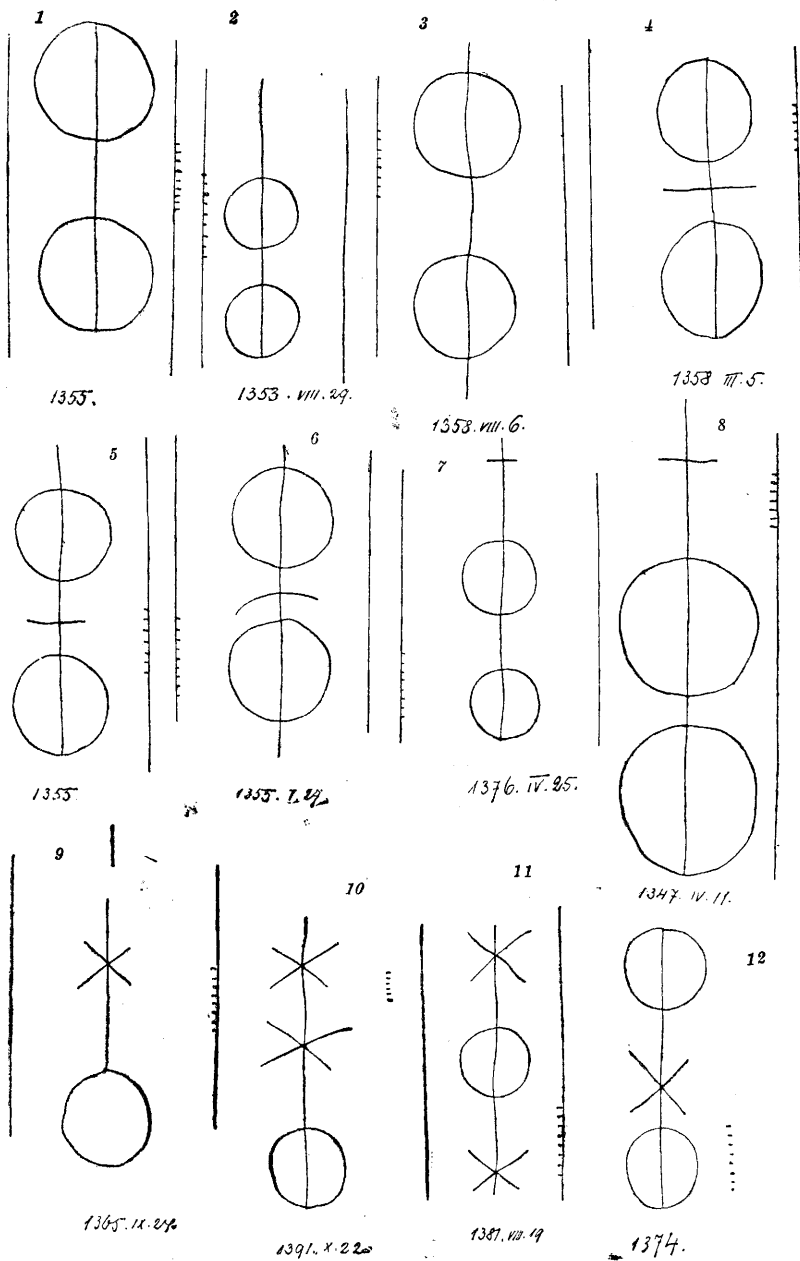
Nálunk egy példányban találjuk, másutt nem találtuk.

¹ Lásd: *Keinz*-nál a 65. ábrát, *Midoux*-nál a 21. ábrát, *Rauter*-nél a 72. ábrát.

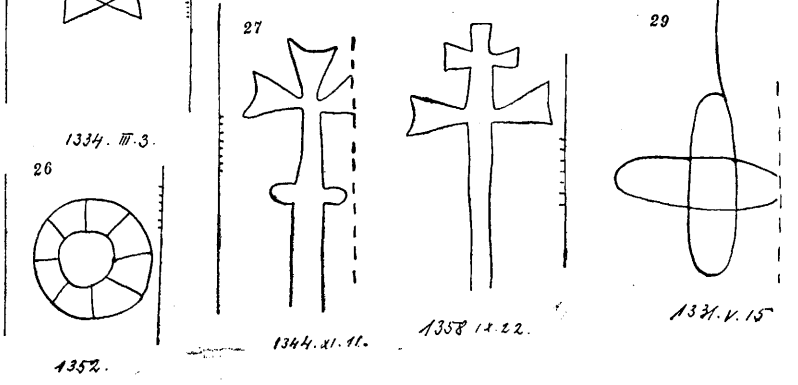
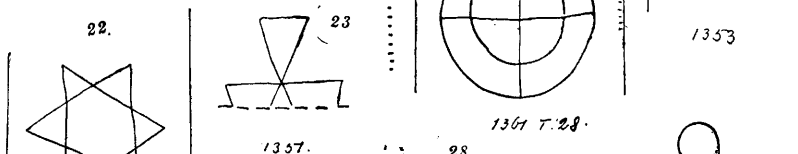
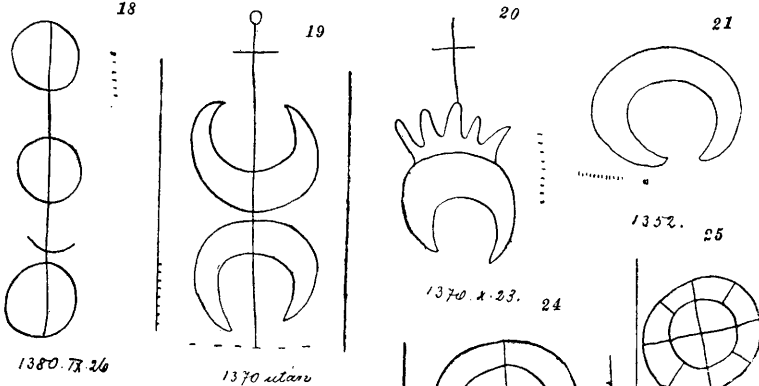
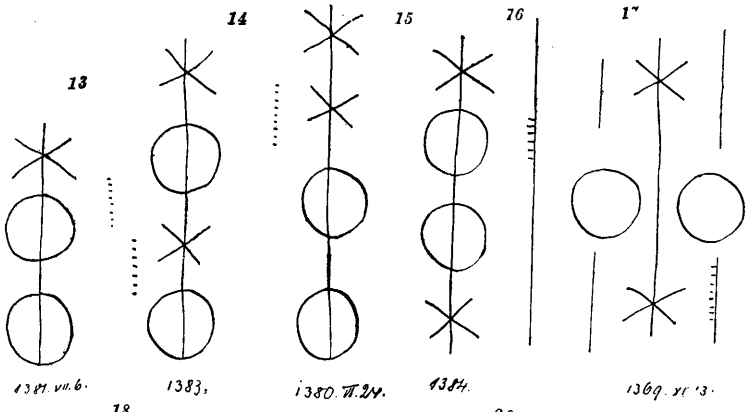
² Lásd: *Briquet*-nél a 241. ábrát, *Kirchner*-nél a 37. ábrát, *Keinz*-nál a 69. ábrát.

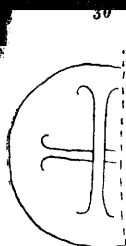
³ Lásd: *Keinz*-nál a 71. ábrát, *Piekosinsky*-nál a 667—668. ábrát.

Melléklet a Magyar Könyvszemle 1907. évf. II. füzetéhez.

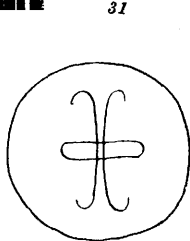

II

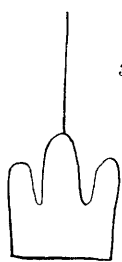

1363 VIII 17.

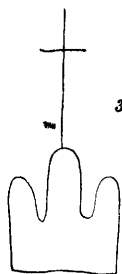

1362. VIII 31.

32

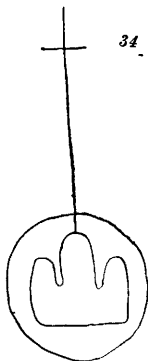
1389 VII 2.

33

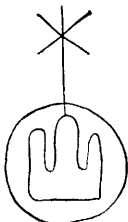
1390.

37

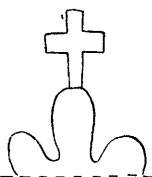
34

1395 VI 11.

35

1393.

36

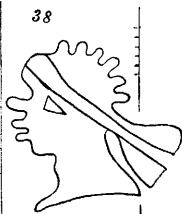
1346 T 29.

40

1344

41

38

1387.

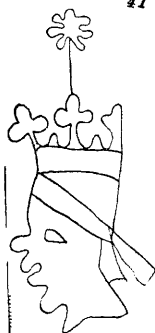
39

1406.

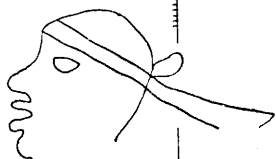
1400.

43

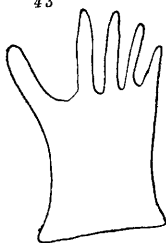
44

XIV. Minach.

42

1381.

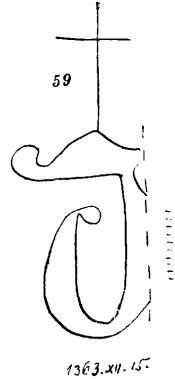
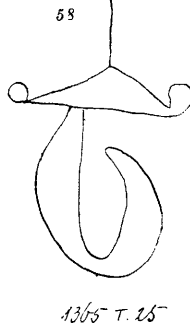
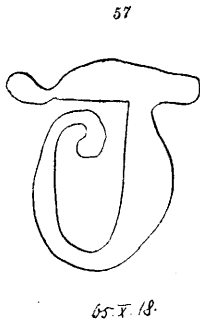
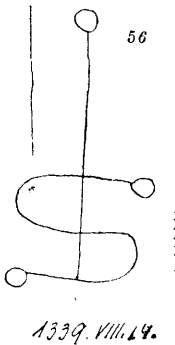
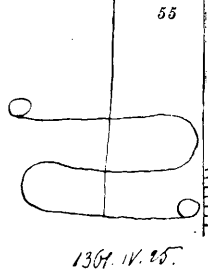
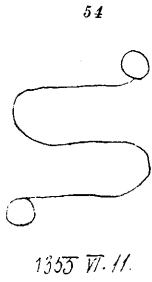
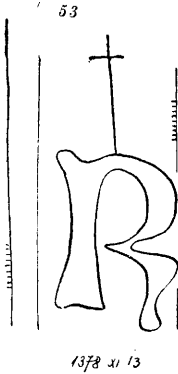
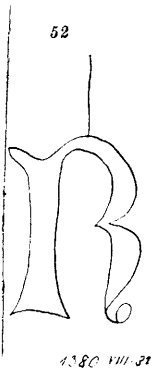
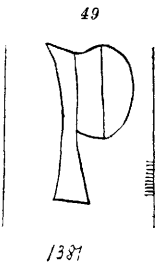
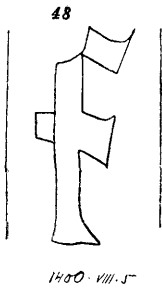
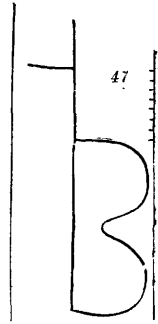
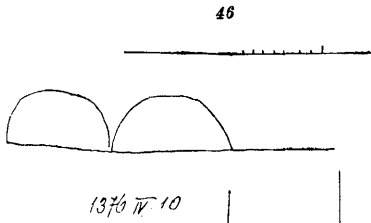
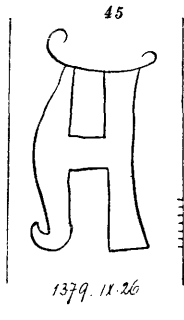

1387 v. 28

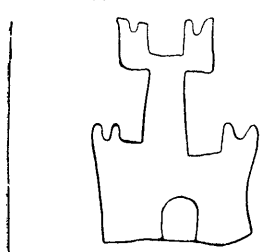

1392.

IV

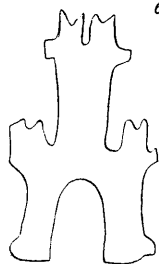

60

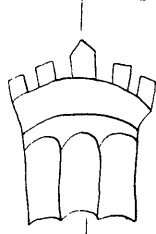
1346. IV. 5

61

1360. VIII. 20.

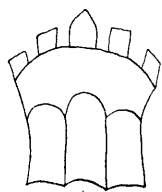
62

1385

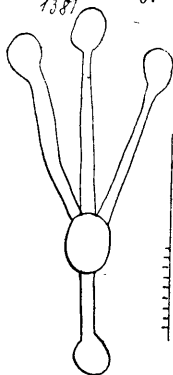
66

63

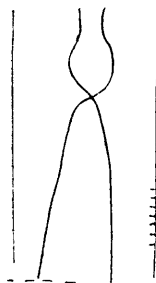
1381

67

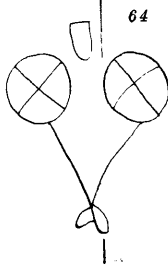
1361. IV. 8

71

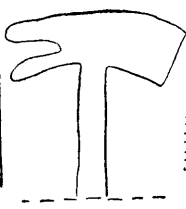
IX. 11. 12

64

1388. III. 27

65

1362. VI. 14.

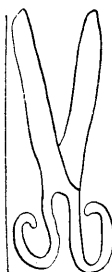
1347. T. 23

68

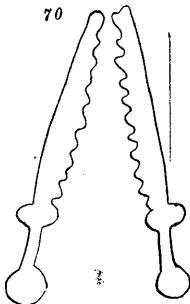
1366. XI. 10

69

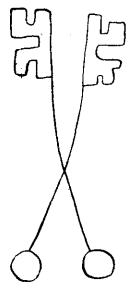

1352

70

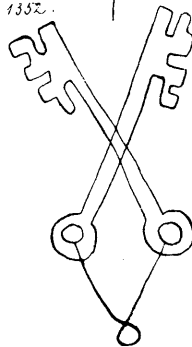

1349

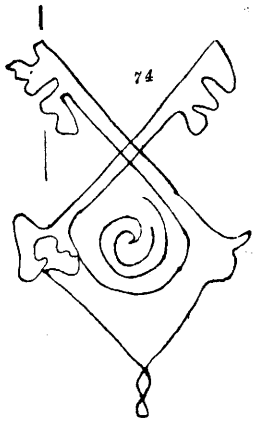
1367. T. 24

72

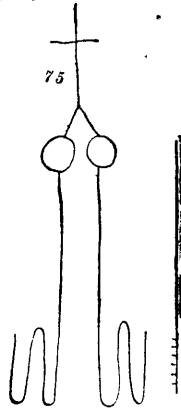

1374. VI. 29.

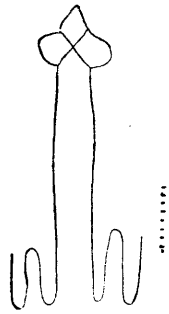
73

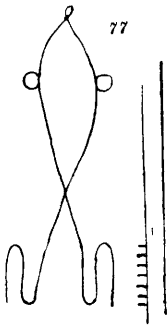
1374. VII. 6.

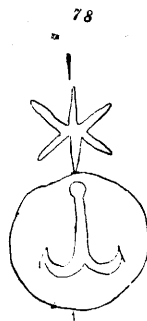
1381 III 20

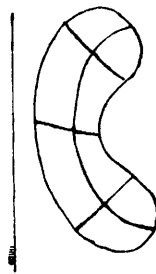
1366 V 15.

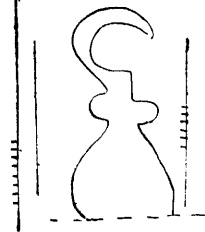
1377. VIII. 8.

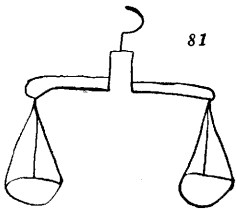
1364 T 22.

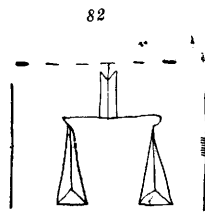
1378. VI. 18.

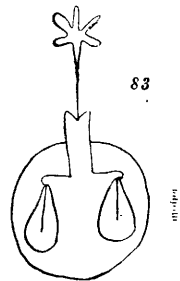
1346. XI. 29

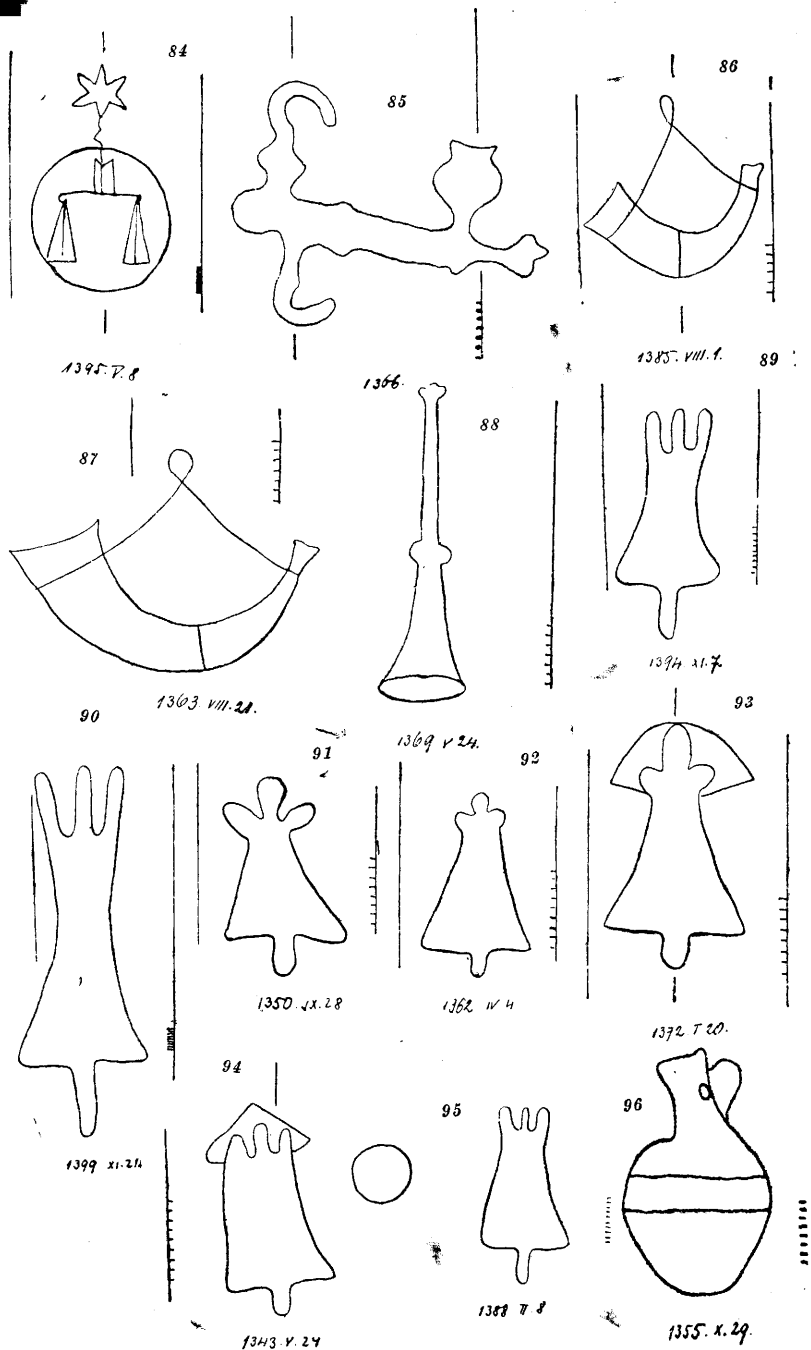
1363. XI. 15.

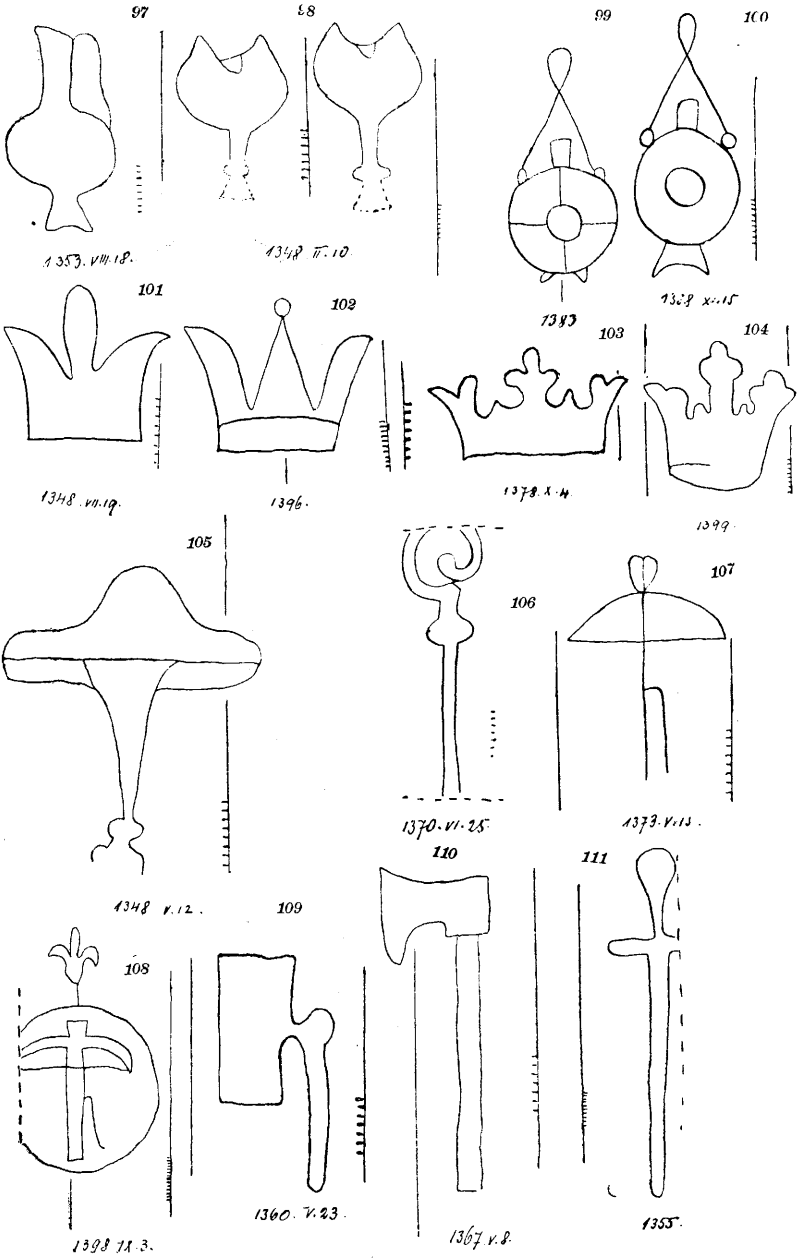
1367 V. 3.

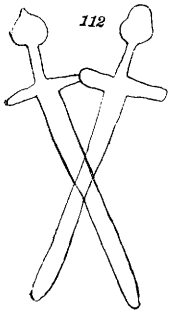

1390 T. reg. 1.

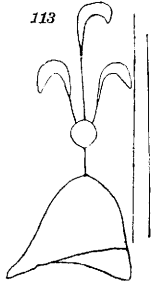

VIII

1383 vi 1

1388 x 15

114

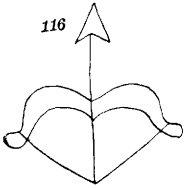
1364 vi 11

115

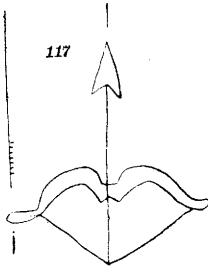

1364 vi 14

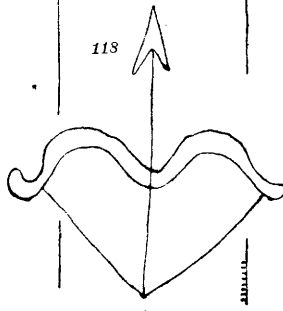
116

1399 xv 1

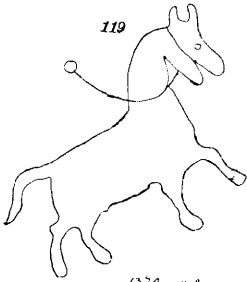

117

1399

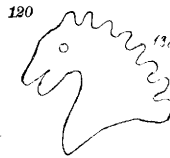

118

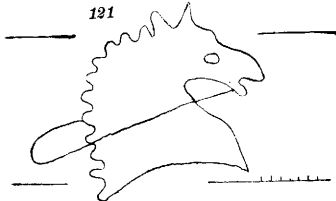
119

1370 vi 8

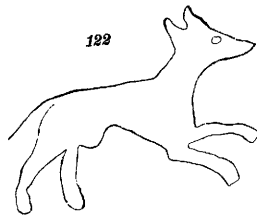
120

1382. ix. 10.

121

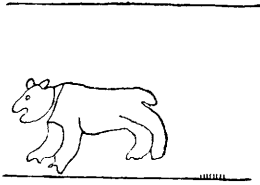
1384. ix. 28

122

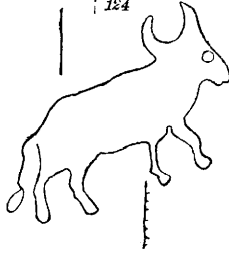
1357. ix. 19.

183

1396 VIII. 14

184

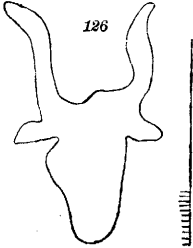
1370 utian

186

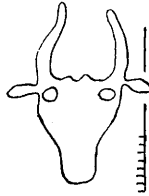
1395

186

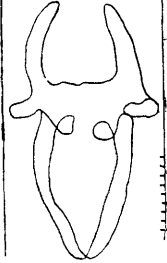
1394

187

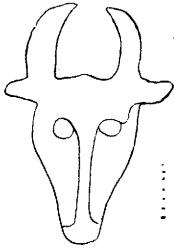
1387 IV. 1

188

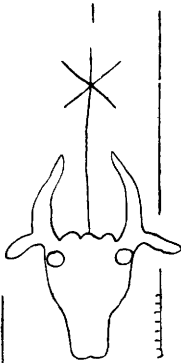
1364 VII. 9.

129

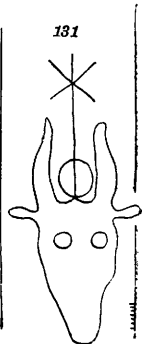
1342 IV. 12.

130

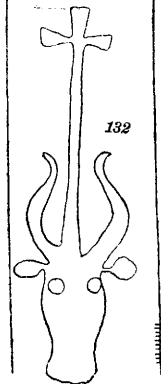
1390. IV. 14

131

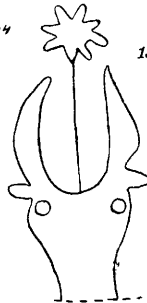
1396 I. 13

132

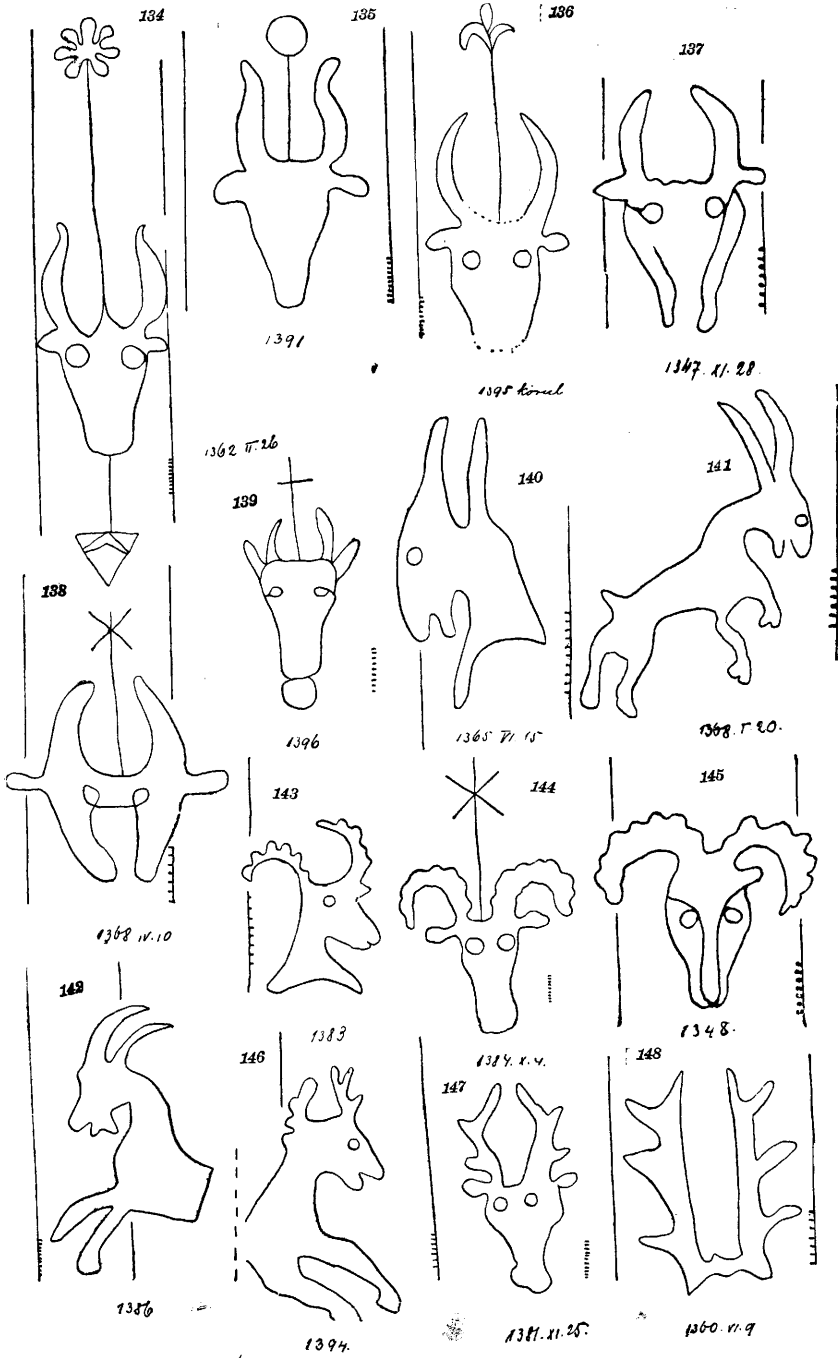

1383. IV. 20

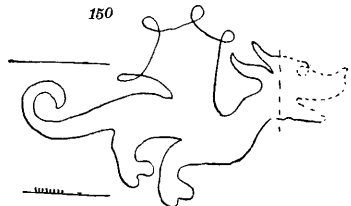
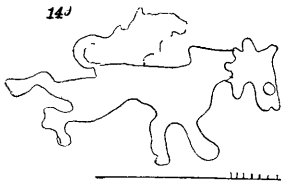
133

1394. VI. 6

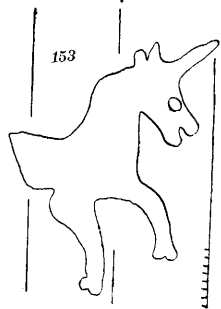
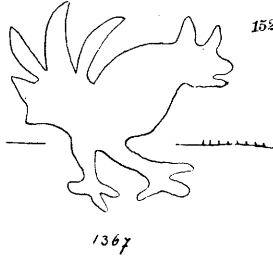
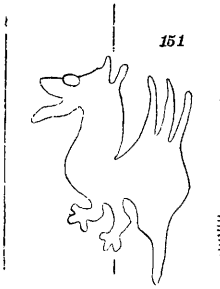

XII

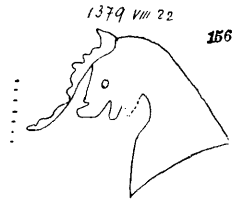
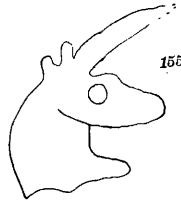

1305 VIII.13

1393

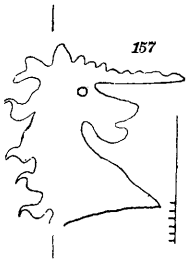
1340 Hornid

1341 T 24

1346 IV.24

1379 VIII.22

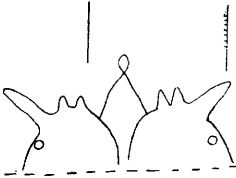

158

1386 II.2.

1390 V.27

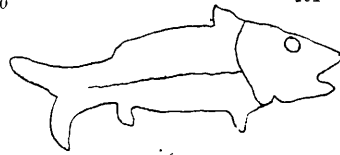
1388 VI.1

XIV. eozaral vege v. XV. ezaral
elje

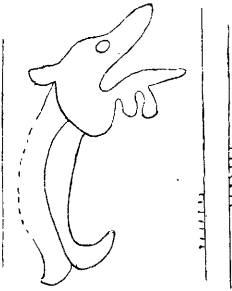
1398 XIV.31

161

1364. IV.3.

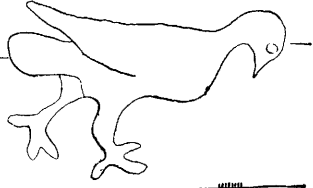
162

163

164

1391. XI. 8.

1373. T. 12.

165

1366 VII. 23

166

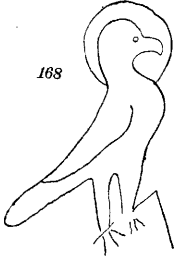

167

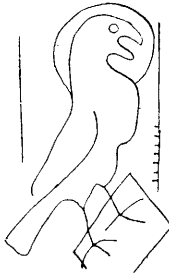
1358

168

169

170

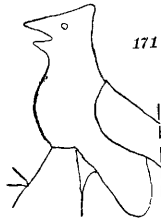

1367. IX. 18

1363. X. 13

171

1369. VI. 1.

1363. X. 13

172

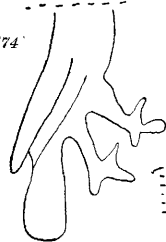
1303. XI. 25.

173

1362. IV. 29

174

1341.

1341. V. 16

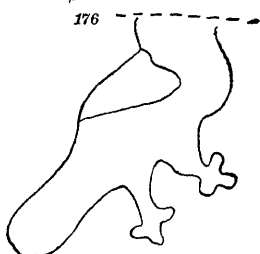
1339. VII. 6.

XIV

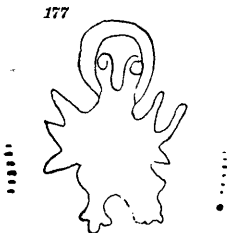
175

1389 X 13

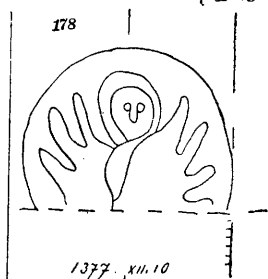
176

1335 V. 9.

177

1379

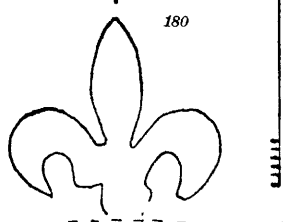
178

1377 XII. 10

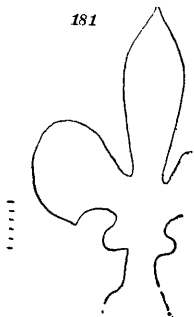

179

1335 VI. 6

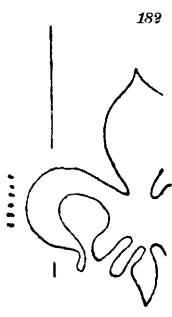

180

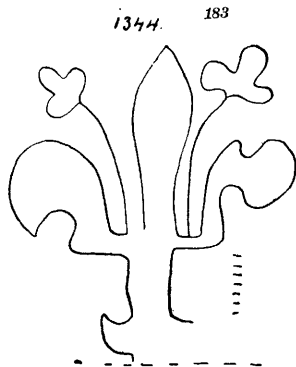
181

1323 XIV. 22a-c

189

1397.

1344.

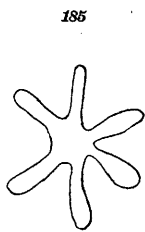
183

1358 VI. 30

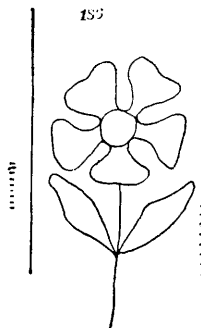
184

1397 V. 29

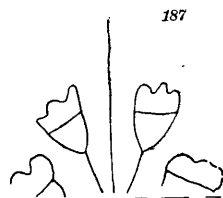

185

1334

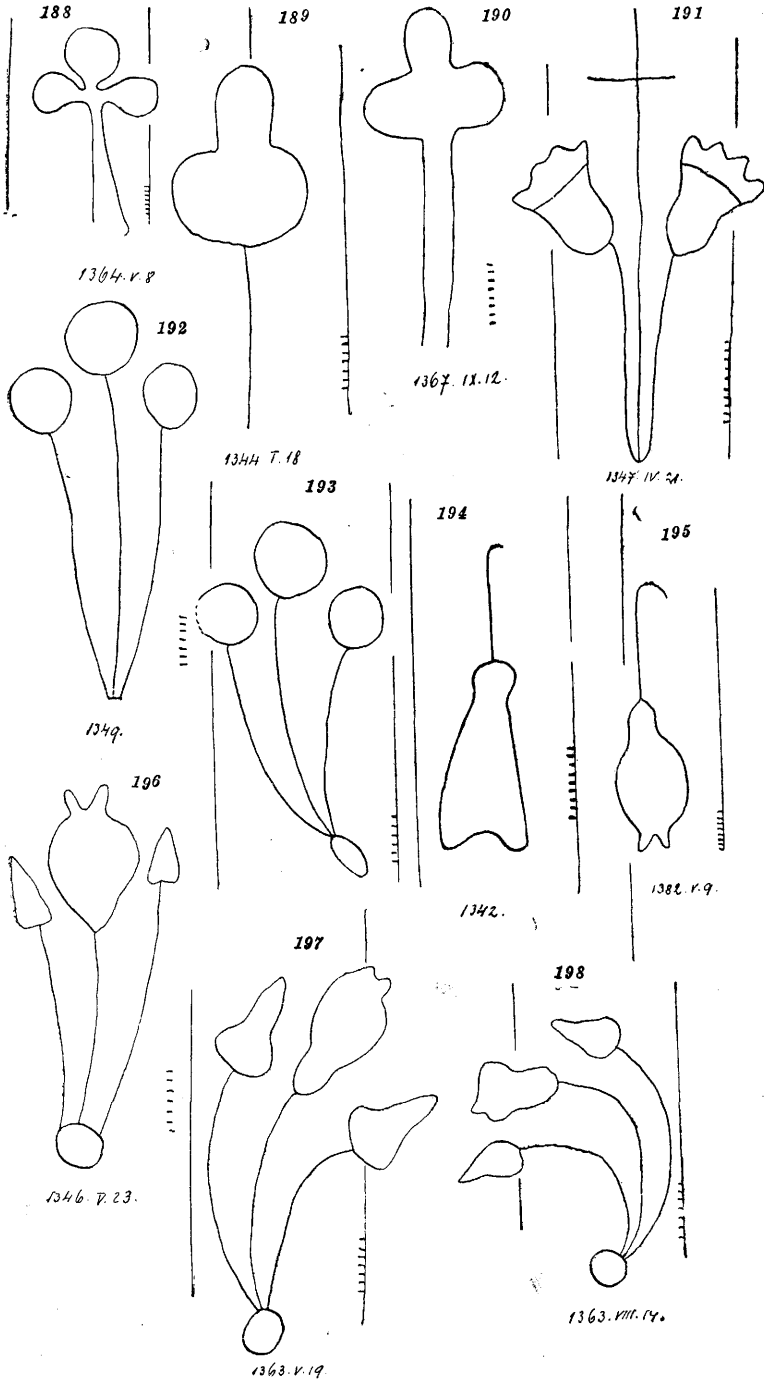

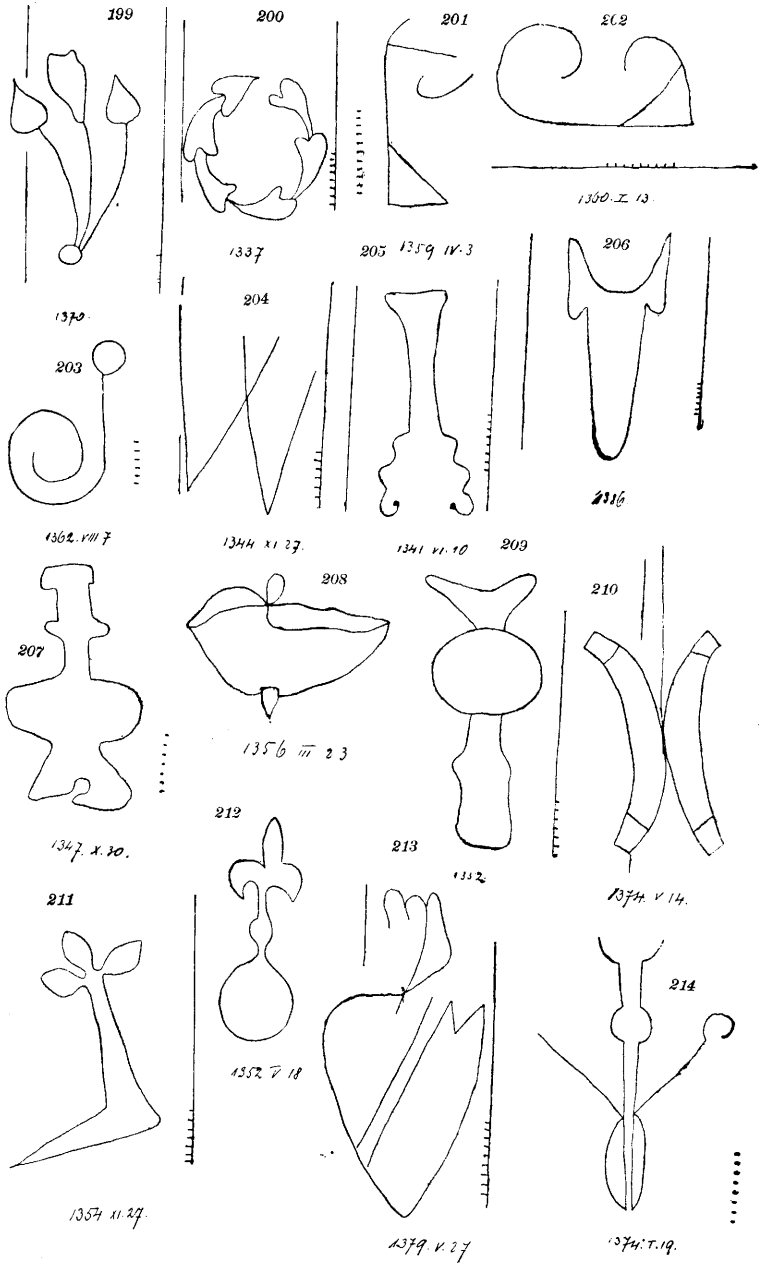
186

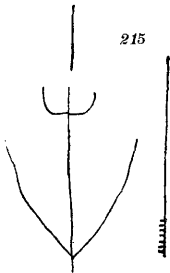

187

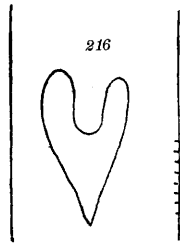
1389.

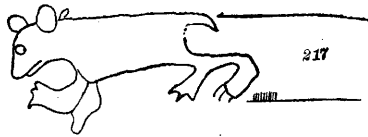

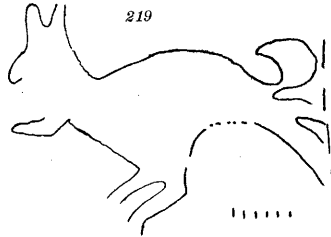
1392. XI. 24.

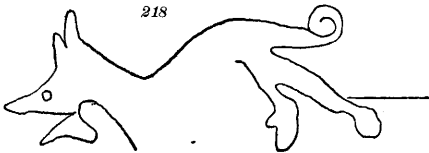
1347. Kernid

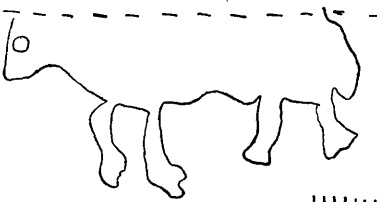
1386. VII. 5.

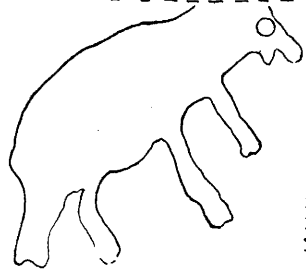
1374. V. 12. 221

1374. V. 16. 220

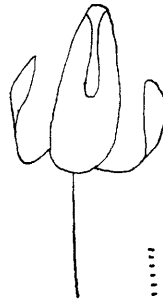
1347. IX. 24.

1351. III. 2.

1392. VII. 1.

1351. X. 12